

LIETUVOS MUZIKOS IR TEATRO AKADEMIJA

Jūratė Landsbergytė-Becher

**ARCHETIPO SAVASTIS RAIŠKA
NAUJOJOJE LIETUVIŲ VARGONŲ MUZIKOJE**

Meno doktorantūros projekto tiriamosios dalies santrauka

Muzika (W300)

Vilnius, 2014

Meno doktorantūros projekto tiriamoji dalis rengta 2010–2014 m. Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje

Tiriamąo darbo vadovas:

prof. dr. (hp) **Gražina Daunoravičienė** (Lietuvos muzikos ir teatro akademija, humanitariniai mokslai, menotyra 03H, muzikologija H320)

Meno doktorantūros projekto tiriamoji dalis ginama Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Muzikos krypties taryboje.

Taryba tiriamajam darbui ginti:

Pirmininkas:

prof. **Vaclovas Augustinas** (Lietuvos muzikos ir teatro akademija, muzika W300, kompozicija)

Nariai:

prof. dr. **Jonas Vytautas Bruveris** (Lietuvos muzikos ir teatro akademija, humanitariniai mokslai, menotyra 03H, muzikologija H320)

prof. dr. **Margus Pärtlas** (Estijos muzikos ir teatro akademija, humanitariniai mokslai, muzikologija H320)

prof. **Juozas Rimas** (Lietuvos muzikos ir teatro akademija, muzika W300, obojus)

prof. **Virginija Survilaitė** (Lietuvos muzikos ir teatro akademija, muzika W300, vargonai)

Oponentas:

prof. habil. dr. **Leonidas Melnikas** (Lietuvos muzikos ir teatro akademija, humanitariniai mokslai, menotyra 03H, muzikologija H320; socialiniai mokslai, sociologija 05S)

Meno doktorantūros projekto tiriamoji dalis bus ginama viešame Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Muzikos krypties tarybos posėdyje, kuris įvyks 2014 m. gruodžio 1 d. 13.30 val. Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Vargonų auditorijoje.

Adresas: Gedimino pr. 42, LT-01110 Vilnius, Lietuva.

Tel. (+370-5) 261 26 91, faks. (+370-5) 212 69 82.

Tiriamąo darbo santrauka išsiuntinėta 2014 m. spalio 31 d.

Meno doktorantūros projekto tiriamąją dalį galima peržiūrėti Lietuvos muzikos ir teatro akademijos bibliotekoje.

LITHUANIAN ACADEMY OF MUSIC AND THEATRE

Jūratė Landsbergytė-Becher

**EXPRESSION OF THE ARCHETYPE OF THE SELF
IN THE NEW LITHUANIAN ORGAN MUSIC**

Summary of the artistic research paper

Music (W300)

Vilnius, 2014

The research paper was written in the period of 2010–2014 at the Lithuanian Academy of Music and Theatre.

Research supervisor:

Prof. Dr. (hp) **Gražina Daunoravičienė** (Lithuanian Academy of Music and Theatre, Humanities, Art Research 03H, Musicology H320)

The research paper is to be defended at the Board of Music at the Lithuanian Academy of Music and Theatre.

Board:

Chairman:

prof. **Vaclovas Augustinas** (Lithuanian Academy of Music and Theatre, Music W300, Composition)

Members:

Prof. Dr. **Jonas Vytautas Bruveris** (Lithuanian Academy of Music and Theatre, Humanities, Art Research 03H, Musicology H320)

Prof. Dr. **Margus Pärtlas** (Estonian Academy of Music and Theatre, Humanities, Musicology H320)

Prof. **Juozas Rimas** (Lithuanian Academy of Music and Theatre, Music W300, Oboe)

Prof. **Virginija Survilaitė** (Lithuanian Academy of Music and Theatre, Music W300, Organ)

Opponent:

Prof. Habil. Dr. **Leonidas Melnikas** (Lithuanian Academy of Music and Theatre, Humanities, Art Research 03H, Musicology H320; Social Sciences, Sociology 05S)

The research paper will be defended at the public meeting of the Board of Music at the Lithuanian Academy of Music and Theatre, Organ Auditorium, on December 1, 2014, at 1.30 p.m.

Address: Gedimino pr. 42, LT-01110 Vilnius, Lithuania.

Phone: (+370-5) 261 26 91, fax: (+370-5) 212 69 82.

The summary of the research paper was disseminated on October 31, 2014.

A copy of the research paper is available at the library of the Lithuanian Academy of Music and Theatre.

ĮVADAS

Archetipų visumos koncepto *Savastis* raiškos tyrimą lietuvių vargonų muzikoje inspiravo Carlo Gustavo Jungo (1875–1961) veikalai ir jo archetipų teorija (Jung, 1968, 1976, 1999, 2010, 2012). Kita vertus, svarbiausią tyrimo idėją gludino nuolatinė lietuvių vargonų muzikos atlikimo praktika, ypač tiesioginis bendradarbiavimas su kompozitoriais, pažintis su kūrinių atsiradimo prielaidomis, stimulais ir idėjomis. Žvalgymasis į naująją vargonų muziką, tyrinėjant ją per archetipo raiškos prizmę sufokusavo ir išskėlė archetipų visumos centro – *Savasties* (*Selbst, Self*) reikšmę. *Savastis* – tai asmenybę reguliuojantis centras, vientisumo ir harmonijos įsikūnijimas (Jung, *Beiträge zur Symbolik des Selbst*, 1950, 1976). Tad archetipas *Savastis* tapo svarbiausia šio tyrimo ašimi ir konceptu.

Tyrimo objektas yra naujoji lietuvių vargonų muzika, kuri stebima kaip išsiskleidžianti archetipo *Savastis* procesų dramaturgija. Ją lemia prielaida: kūrinių priklausymas archetipo *Savastis* raiškos dimensijai, aprėpiant tapatybės ir sakralumo lygmenis.

Tyrimas apima 15 naujosios lietuvių vargonų muzikos (XX a. II pusės–XXI a. pradžios) kūrinių, patvirtinančių archetipo *Savastis* dramaturgijos vargonų kūryboje koncepciją. Tai B. Kutavičiaus, G. Kuprevičiaus, T. Makačino, G. Sakalausko, V. Bartulio, A. Martinaičio, O. Narbutaitės, J. Tamulionio, J. Gaidelio ir kt. kūriniai. Archetipo *Savastis* raidos etapai atitinka šių kūrinių formas, jų atsiradimo laiką ir estetinę motyvaciją. Šią tezę patvirtino ir patys kūrinių autoriai, atskleidę tyrėjai savo idėjas bei jų šaltinius.

Tiriamąjo darbo tikslas – parodyti lietuvių vargonų muzikos tapatybinę (religinę, tautinę-mitologinę, meninę) visumą, jos pamatinį vientisumą, ryšį su globaliąja archetipų kilmės ir aktualumo tendencija bei *Savasties* procesų gelminę reikšmę Lietuvos kultūrai (per gamtą, kosmizmą, senąsias civilizacijas bei tikėjimus). Tai yra labai svarbus, ypatingas tautinio imuniteto – išlikimo istorijos kryžkelėse aspektas, leidžiantis išskleisti atkuriamojo virsmo iš tamsos į šviesą perspektyvą.

Tyrimo uždaviniai aktualiai susiję su archetipo *Savastis* kategorija ir jo veikimo muzikos kūrinyje reikšmėmis. Tai tyrimo tikslo keliami įgaliojimai:

- nustatyti archetipo *Savastis* muzikinius parametrus;
- apžvelgti archetipo *Savastis* amuzikinius šaltinius ir jų kūrybinę interpretaciją;
- nustatyti archetipo *Savastis* kelią atspindinčius vargonų kūrinius – *Savasties* procesų dramaturgijos sferą;
- išanalizuoti vargonų kūrinius per *Savasties* veikimo prizmę;
- parodyti naują, archetipų dimensiją atskleidžiančią *lūžio* fazę, nukreipiančią į gelmę arba į aukštumą;

- išgvildinti *Savasties* procesualumo etapus (fazes), veikiančius per muzikos kalbos elementus;
- atskleisti naujosios vargonų muzikos kūrėjų motyvaciją, jų archetipo *Savastis* interpretaciją;
- nustatyti autorių kūrybos tikslą – kitos, alternatyvios erdvės muzikoje sukūrimą;
- atlikti archetipo *Savastis* koncepcijos inspiruotus vargonų kūrinius, tarp jų naujausią, jau tyrimo eigoje gimusią kūrybą.

Tyrimo naujumą ir originalumą pagrindžia dabarties menotyroje dar tik besiskleidžiantis archetipų teorijos diskursas ir darbo autorės siūloma galimybė naująją lietuvių kompozitorių vargonų kūrybą interpretuoti per „archetipų archetipą“ *Savastis* ir jo universalaus muzikalumo prizmę. Toks aktualus tarpdisciplininis aspektas pirmąkart Jungo iškeltą *Savasties* struktūrą ir dinamiką susieja su muzikos kūrinio dramaturgija, aprėpdamas ir filosofijos, ir semiotikos, ir gelmės psichologijos, ir vaizduojamojo meno, ir socialinių mokslų kategorijas, sujungdamas jas į naują XXI a. diskursų visumą.

Tyrimo metodai. Siekiant aprėpti archetipo fenomeno ir muzikos kompozicijos aspektinio tyrimo susidūrimę kylančių problemų visumą, tarpdisciplininio pobūdžio tyrime taikomi šie metodai:

- aprašomasis reiškinių raidos išdėstymas;
- komparatyvistinis, analogijų ir lyginamųjų versijų iškėlimas;
- sisteminis, sąryšingos reiškinių visumos nustatymas;
- analitinis, t. y. muzikos kompozicijų aspektinė analizė per archetipo *Savastis* dramaturgijos prizmę;
- tarpdisciplininių prieigų jungtys;
- hipotezės iškėlimas.

Tyrimo šaltiniai. Darbe naudotasi įvairius tematikos aspektus gvildenančia literatūra. Pirmiausia yra reikšmingi archetipų teoriją ir archetipo *Savastis* sampratą grindžiantys C. G. Jungo veikalai (1968, 1976, 1999, 2010, 2012, 2013), taip pat Jungo idėjas aktualizuojantys ir plėtojantys neojungistų A. Stevenso (2002), D. Zieglerio (1976, 1992) ir Z. W. Dudeko (1996) darbai.

Kita vertus, tyrimo analitinį pobūdį pagrindė veikalai, susiejantys archetipo ir muzikos kūrybos parametrus į daugiareikšmį kūrybos procesą. Tai W. Karbusicky'o (1999), F. B. Mâcheo (1983), M. Grabosz (1993), R. Jakovljevičiaus (2008), P. Puščo (2008), G. Tissoto (2008), J. Dankowskos (2006) ir kitų tyrėjų veikalai. Gelminės Jungo sampratos ir šiuolaikinių neojungistų teorijų archetipo *Savastis* koncepcija pasitvirtino tautos istorinio prisikėlimo ieškojimu.

Lietuvoje šios krypties tyrinėjimą didžiaja dalimi pagrindė filosofų bei kultūros antropologų darbai, straipsniai ir sudarytos knygos. Tai A. Andrijausko (1995, 1999, 2004, 2010 ir kt.), A. Mickūno (2005, 2011), G. Beresnevičiaus (1995), S. Juknevičiaus (2014), A. Žukauskaitės (2011) ir kitų darbai.

Reikšmingai ir savalaikiškai tyrimą sutvirtino semiotikų ir struktūralistų įžvalgos: A. J. Greimo (1966, 1991), E. Tarasti (2002), L. B. Meyerio (2000), C. Lévi-Strausso (1993), G. Deleuze'o (2011) įžvalgos, intertekstualumo teorija (M. Tomaszewski, 2000). Prie svarbiausių tyrimo ištakų atvedė ir lietuviškoji čiurlioniana: V. Landsbergis (1986, 2005, 2008), paties M. K. Čiurlionio mintys (*Apie muziką ir dailę*. Sud. V. Čiurlionytė-Karužienė, 1960), D. Kučinskas (2002), R. Janeliauskas (2010).

Archetipo muzikoje tyrinėjimą esmingai pakreipia šiuolaikinę kūrybą nagrinėjanti lietuvių muzikologija: R. Gaidamavičiūtė (2005, 2008), R. Stanevičiūtė (2007), I. Jankauskienė (2001, 2008), G. Daunoravičienė (1999, 2008). Vienas svarbiausių aspektų atskleidžiant archetipus yra retorikos aspektas (A. Pister, 2006), bažnytinės muzikos specifikos nagrinėjimas (D. Kalavinskaitė, 2001). Reikšmingą požiūrį į archetipo struktūrą pateikia etnomuzikologija (R. Astauskas, 2008, D. Vyčinienė, 2008).

Šios koncepcijos aktualumą sutvirtino ir XX a. užsienio kompozitorių (O. Messiaeno, J. Allaino, F. B. Mâche'o, R. Zechlin, K. Pendereckio, A. Pärto, P. Vasko) kūryba ir lietuvių kompozitorių (B. Kutavičiaus, A. Martinaičio, V. Bartulio, G. Sakalausko, J. Tamulionio archaikos dimensijų kūryboje atradimai). Visa tai tyrimą sukcentravo apie vieną aukščiausios kategorijos „archetipų archetipą“ *Savastis*, jos dinamiką, struktūrą, muzikinius parametrus.

Šiuolaikiniai vargonų muzikos kūrybos tyrimai, akivaizdu, vykdomi ne nagrinėjant kūrinius pagal laikotarpį arba žanrą, o siekiant nustatyti skambesio struktūras ir inspiracijų reikšmes¹. Antra vertus, tyrimams dažniausiai pasirenkamas tradicinis vargonų muzikos ir instrumento istorijos tyrinėjimo aspektas (G. Povilonis, 2006, E. Šeduikytė-Korienė, 2008).

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, penki skyriai, išvados, literatūros sąrašas ir priedai. Pirmame skyriuje išskleidžiama archetipo *Savastis* samprata, jos kilmė, raida, jos etapai (fazės) ir muzikiniai parametrai, kūrinių muzikinės analizės prielaidos. Antrame skyriuje per archetipo *Savastis* dramaturginės koncepcijos prizmę analizuojami *Savasties* pilnatvės (parametrų visumos) lietuvių kompozitorių vargonų kūriniai. Trečiame skyriuje grįžtama prie archetipo raidos pradžios – impulsų dramaturgijos. Čia analizuojami ankstesnio etapo – *Savasties* proveržio į lietuvių muzikos ir vargonų specifikos erdvę

¹ Piotr Tarlinski, *Klang, Struktur der biblisch inspirierten Orgelkompositionen ab etwa 1960*. Mainz, 1994. Disertacijoje susitelkiama į ideologijos poveikį (Stefan Zöllner, *Orgelmusik in nationalsozialistisches Deutschland*. Heidelberg, 1997). Gilinantis į archetipą muzikoje būdingai koncentruojamasi į veikėjų charakterinius tipus (Jeff Kenschol, *Musical Signification of Three Jungian Archetypes Found in Children's Opera [mother, hero, trickster]*. DA University of Northern Colorado, 2012) arba psichologinius muzikos procesus (Karlyn Ward, *Music and Archetypical Ground of the Psyche*. San Francisco, Jung Institute Library Journal, volume 9, issue 1, 2000; Thomas Douglas Craig, *Sons of Orpheus: An Archetypical Phenomenological Exploration of Men and Intimacy*. Pacifica Graduate Institute, 2010).

kūriniai. Ketvirtame skyriuje analizuojami kūriniai yra archetipo *Savastis* baigties, regresijos ir transcendencijos pavyzdžiai. Čia kūryba suskaidoma į dvi opozicines kryptis – Nušvitimo ir grįžimo į Šešėlių, atliepančias postmodernizmo tendencijas. Paliečiama Šešėlio – *Savasties* antipodo – dimensija. Penktame skyriuje išeinama į *Savasties* projekciją – perspektyvinę erdvę, svarstomos jos transformacijų kryptys, Nušvitimo raidos sklaida ir paklaidos lemtis. Išvadose atsakoma į tyrimo uždavinių iškeltus klausimus, numatoma tyrimo perspektyva.

Darbo priedai pateikia archetipo *Savastis* raidą iliustruojančius pavyzdžius, schemas, jų aprašus, papildomą informaciją, naujus kūrinius ir vizualinę medžiagą.

1. ARCHETIPAS IR JO MUZIKINIS MATMUO

1.1. Archetipo sampratos kilmė ir raida

Archetipo samprata sutelkia savyje keletą esmingai kūrybingumą formuojančių veiksnių: atminties ir pašąmonės jungtį, vaizdinių simboliką ir pažadinto impulso raiškos dinamiką. Visa tai atsispindi ir muzikos kalbos elementuose. Vargonų instrumento specifika dar savaip sustiprina archetipinę šių muzikos kalbos reiškinių visumą, dinamizuoja ją. Suteikia jai erdvės ir laiko beribiškumą – instrumento filosofinę paradigmą, o tai skatina autorius ieškoti visuminių garso masės (gausmo) semantinių raiškų sprendimų.

Archetipų visumos koncepcija *Savastis* (Jung, 1976)² suteikia specifinį ir aktualų vargonų kūrybos fenomenologinio interpretavimo raktą, leidžiantį pažvelgti į jos procesus per psichoanalizės ir menotyros sąsajų prizmę. Vargonų kūrinuose glūdinti archetipinė raida procesijos principu yra analogiška šventėjų kelio ir Nušvitimo teosofinei koncepcijai. Ji yra šio tyrimo ašis, per kurią analizuojami kūrybos reiškiniai.

Jungo archetipų teorijai būdinga filosofijos ir psichologijos sąveika, įtraukiama pašąmonės gelmės dimensija. Pats archetipo terminas ateina iš Platono, Aristotelio, šv. Augustino veikalų, jį aktualizavo S. Freudas, L. Lévy-Bruhlis, indų upanišadų tyrinėjimai, kuriais rėmėsi Jungo psichoanalizė – universumo žmogaus psichėje ieškojimas. Iš čia (iš upanišadų) ateina ir „archetipų archetipo“ *Savastis* koncepcija, esminga menotyrai ir muzikos dramaturgijai bei muzikos analizei.

Jungo filosofijoje *Savastis* – tai atrandamas individualybės centras, krikščionybės Kristus arba esmės branduolys – apvalumas, ratas, viskas, kas siejama su procesiniais kartojimo fenomenais. Tai ir traukos centras, sugrįžimų ir pokyčių taškas, moderuojantis kūrybinį tapsmą. Muzikos raiškiai čia esmingas statikos ir

² Carl Gustav Jung. *Aion. Beiträge zur Symbolik des Selbst*. Walter Verlag, Olten, 1976.

kaitos galių susikirtimas arba lūžio fenomenas, emancipuojantis transformaciją į transcendencijos braižą. Tyrimas siekia atskleisti šios paradigmos procesus ir ribines situacijas, apeliuojančias į tarpdiscipliniškumą.

Lietuvių kompozitorių kūryboje XX a. II pusėje archetipas tapo raktu į *Savasties* sugražinimą. Pagrindiniai autoriai (B. Kutavičius, G. Kuprevičius, V. Bartulis, G. Sakalauskas) gerai pajuto archetipo *Savastis* misiją: atkurti tautinį modernizmą ir jam suteikti mistinių prisikėlimo galių, kurias puoselėja universali archajinė muzikos forma.

Archetipas semiotiniu požiūriu (Lévi-Strauss, Greimas, Tarasti). Archetipo sampratos gelmė apima mito sferą. Mito reikšmė padėjo pagrindus semiotikai, kuri siekia gilintis į archetipą specifinėmis lingvistikos priemonėmis. Tokia yra A. J. Greimo izotopų teorija (Greimas, 2005), kur izotopai – kalbos elementai, lingvistiškai aiškinami kaip žodžio skiemenys, kaip garsiniai reikšmių impulsai-formuotojai. Akivaizdus jų ryšys su folkloriniais elementais ir šiuolaikinės muzikos stiliaus archaizacijos tendencijomis, iš dalies ryškiai pasireiškiančiomis minimalizme. Minimalizmo procesualiosios dramaturgijos principas yra analogiškas ir archetipo *Savastis* procesualumo principui, atliepia jo visumos, impulso, lūžio ir transcendencijos trajektoriją.

Pažymėtina, kad struktūralistai C. Lévi-Straussas, R. Monelle'is, L. B. Meyeris siekė rasti mito absoliutizmo priežastis per mito ir muzikos formų struktūrinę bendrystę. Tikrieji mito vienetai – jų „santykių ryšuliai“ – yra esmingi archetipo *Savastis* raiškos atskleidimui vargonų kūriniuose. Muzikos ir mitologijos prigimtinių ženkliskumą identifikuoja E. Tarasti, iš kurio išvalgų aiškėja, kad ženklų archetipo dimensionalumas principingai skiriasi: archetipas apima procesualią pokyčių visumą, o ženklas išlieka atskiru elementu muzikos tekste.

1.2. Archetipas muzikologijos interpretacijose

Archetipo *Savastis* atskleidimas muzikos kūryboje yra neišvengiamai susijęs su muzikologijos diskursu.

1.2.1. Archetipas kaip universalija ir procesas (Karbusicky, Mâche)

Archetipų teoriją muzikologiniu aspektu tiksliausiai išdėsto patys kūrėjai arba su muzikos atlikimu susiję muzikologai. Esminiu posūkio tašku įtvirtinant archetipą muzikologijoje galima laikyti Vladimiro Karbusicky'o išvalgas (Karbusicky, 1997)³, siekiančias aprėpti antologinį kūrybos aspektą ir jos vietą gamtos universumo sistemoje. Išskeldamas rato ir mandalos magišką reikšmę, išskirdamas kartojimo ir sugrįžimo principą, artimą vargonų *ostinato* modusui, Karbusicky's pirmasis prabyla apie archetipo muzikinį struktūralizmą.

³ Vladimir Karbusicky. Antropologinės ir gamtinės universalijos muzikoje. In: *Baltos lankos*, 1997, sud. R. Goštautienė, p. 7–29.

Jis pateikia 6 archetipų „transcendencijos šifrus“ (pagal K. Jaspersą) kaip kūrybingumo šaltinius: 1) chaosas, tamsa, 2) ritminis pulsas, 3) adityvas – nuo aido iki fugos, 4) rato ciklas, grįžimo magija, 5) triada, 6) dramaturginis ketveriopumas.

Tiesiogiai su muzikos kūryba yra susieta François Bernardo Mâche'o archetipų teorija (Mâche, 1983)⁴. Ji apima mitologiją, muzikologiją, lingvistiką, biologiją, vadinamąją „natūralizmo poetiką“. Mâche'o archetipų teorija yra susijusi su antikos mitu, bandymais atskleisti tarpdisciplininę archetipo gelmę, nepasitenkinti vien judėjimo procesų grafiniu racionalizavimu.

1.2.2. Archetipas kaip muzikinio mąstymo modelis (Puščas, Tissot)

Archetipų problematika muzikologijoje koncentruojasi į semantinę judėjimo modelių bei Jungo archetipų teorijos simbiozę. Serbų muzikologas Rastko Jakovljevičius konvertuoja Jungo archetipus į asociatyvius (vizualesius arba naratyvinius) judėjimo modelius (Jakovljević, 2008)⁵. Pavelo Puščas (Puščas, 2008, ten pat) archetipo apibrėžimas orientuojasi į „transcendencijos šifrų“ asociaciją ir remiasi statikos ir kaitos muzikiniame judėjime pozicijomis. Jis iš archetipo išveda anarchetipo ir eschatipo sampratas, kurias sieja su stiliaus koncepcija – stilemomis. Pažymėtina, kad archetipo samprata čia vis dažniau sutampa su genetiškojo prado aktualizacija.

François Baile'io kūryboje Gaël Tissot'as įvardijo „vizualinius archetipus“ (Tissot, 2008, ten pat), dar apibrėžiamus kaip statikos, dinamikos ir pozicijų archetipai, veiksmo signalai. Čia stiprus vizualinis aspektas, aiškinamas per René Margritte'o tapybą. Būdinga, kad archetipai kreipia muzikologiją į tarpdiscipliniškumą, maksimalizuoja jos veikimo sferą. Tai skatina atsigręžti į gelmės psichologijos fenomeno interpretacijas Jungo archetipų teorijoje.

1.2.3. Archetipas lietuvių muzikologijoje

Archetipo *Savastis* raiška kaip identiteto pažeistumo ir restitucijos principas XX a. II pusėje aktualizavosi okupuotų Baltijos šalių muzikos kūryboje, ypač vargonų muzikoje, susijusioje su amžinumu, sakralumu, religija, tuo metu uždraustomis idealistinėmis vertybėmis. Muzikinėje terpėje XX a. II pusėje vyko fenomenologinė kūrybos rezistencija – „kova“ už *Savasties* sugrįžimą, archaikos tapsmą, archetipų „švytėjimą tamsoje“ kaip modernistines (muzikos atsinaujinimo) vertybes. Buvo tikima gamtiška ir panteistine, pirmykštės tautos būties prisikėlimo galia, kurios prisodrinta B. Kutavičiaus, S. Gedos kūryba. Archaikos ir archetipiškumo vertę išryškina apie B. Kutavičių, M. K. Čiurlionį

⁴ François Bernard Mâche. *Music, Myth and Nature or The Dolphins of Arion*. Contemporary Music Studies. Harwood academic publishers, 1983.

⁵ *Muzikos komponavimo principai: muzikos archetipai, VIII*. Sud. R. Janeliauskas. Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2008.

rašantys muzikologai: V. Landsbergis (2008), J. Jasinskaitė-Jankauskienė (2008), R. Gaidamavičiūtė (2005), R. Janeliauskas (2008), A. Kučinskas (2010), etnomuzikologai D. Vyčinienė (2008), R. Astrauskas (2008). Aiškėja archetipo ryšys su *musica sacra* koncepcija (D. Kalavinskaitė, 2009, J. Vilimas, 2011).

1.3. Archetipas kūrybos procese: *Savastis* ir jos muzikiniai parametrai

Archetipo reikšmių muzikologinis diskursas atskleidžia būtinybę vėl grįžti prie C. G. Jungo gelmės psichologijos koncepcijos. Čia pasitvirtina geometrinių judėjimo modelių pozicija (ratas, kvadratas, trikampis, linija, punktyras), perkelta į muzikinės dramaturgijos lygmenį. Taip *Savasties* procesų kelias sujungia judėjimo modelius į visumą, neojungistų siejamą su sakralumo siekiu, – *šventėjimų kelią* (Žarskus, 1991)⁶. Tai atitinka ir lietuvišką filosofinės minties bei kūrybos neojungistinę recepciją, atsiskleidžiančią vargonų kūrinuose. *Savasties šventėjimų keliui* būdingos dramaturginės fazės, aprėpiančios archetipų raiškos visumą. Tolimas tokios formos prototipas galėtų būti pasakalija, kilusi iš laidotuvių procesijos, kurioje pulsuoja žingsnių ritmas, tvenkiasi reikšmių drama. Arba mišių ciklas, kur svarbų vaidmenį atlieka meditacija.

Su sakralumo siekiu susieta *Savasties* struktūra ir fazių dinamika turi ir muzikinio, ir specifinio vargoniškojo dimensionalumo (akustinės erdvės užpildymas neriboto garso gausmu) galimybes. *Savasties* koncepcijos kūryboje ėmėsi kompozitoriai, susiję su religija, filosofija, egzistencijos problema. Pavyzdžiu galėtų būti O. Messiaen'o „Amžinosios bažnyčios vizija“ („Apparition de l'église éternelle“, 1932). *Savasties* idėja itin artima Baltijos šalių kūrėjams – A. Pärtui („Annum per annum“, 1980), P. Vaskui („Musica serva“, 1988), L. Apkalniui („Quaternio latviensis“, 1968), I. Zemzariui („Laukas. Mandala“, 1984), A. Kalėjui („Via dolorosa“, 1992). *Savastis* išryškėja naujojoje lietuvių vargonų muzikoje (XX a. pab.–XXI a. pr.) – šio tyrimo objekte. Archetipo *Savastis* pasirinkimą lėmė jo visuminė struktūra, analogiška įvaizdintų visatos dėsnų ir muzikinės dramaturgijos principams.

1.4. Archetipo *Savastis* penkių etapų *šventėjimų kelio* dramaturgija vargonų kūryboje (lietuvių kompozitorių kūriniai)

Savasties individuacijos kelias arba *Ego-Savasties ašis* yra muzikinės dramaturgijos ėjimo iš tamsos į šviesą etapais arba fazėmis analogija. Kiekviena fazė turi savo archetipinį simbolizmą, erdvinę dimensiją, inspiruojančią muzikinių įvykių grandį.

Pirmoji fazė – tamsa yra susijusi su nekonkrečia, ryškių kontūrų neturinčia garso dėme, dažniausiai žemų garsų užtūra, pasižyminčia antinomine traukos jėga.

⁶ Aleksandras Žarskus. *Savęs ieškojimas*. Kaunas, 1991, p. 155.

Antroji fazė – impulsas, signalas, gestas, kuris pastumia vieną archetipą iš atminties telkinio jo ryškėjimo ir išsipildymo link. Tai gali būti intervalinis šuolis, ritminis punktyras, fanfara ar sinkopinė užtūra, kirtis. Bet kuriuo atveju tai išsiskyrimas iš tamsos „šauksmo iš gelmių“ pavidalu.

Trečioji fazė – judėjimo struktūra, dažniausiai pasireiškianti ostinatinių variacijų ciklo pavidalu, arba tokatinių bruožų turintis repetityvinių figūracijų srautas.

Ketvirtoji fazė – čia naujai įvesta specifiška „lūžio fazė“, esminga muzikiniam *Savasties* išsipildymui siekiant „kitos erdvės“. Muzikos kūriniuose tai dažniausiai išreiškama kaip ultimatyvus gestas – generalinė pauzė, judėjimo nutraukimas, dinaminė „apokalipsė“ ar kita „beribiškumo riba“. Tai gali būti totalus klasteris, viso vargonų balsyno įjungimas, kad klausytojas būtų „užmuštas garsais“ (Kutavičius, Gaidamavičiūtė, 1995)⁷.

Ir pati abstrakčiausia, vėlgi neapibrėžta **penktoji fazė** – Nušvitimas, siekis persikelti į kitą erdvę, transcendentinę, vibruojančią, susiliejančią su amžinybės horizontale. Tai dažniausiai būna garsų aukštumos užtūros, begalinė melodinė linija, artima horizontalės grafikai, arba švytėjimų pulsacija.

Archetipo *Savastis* raiška naujojoje lietuvių vargonų muzikoje yra analizuojama penkių jo fazių skleidimosi principu, išskaidant kūrinius į tris pagrindinius struktūrą lemiančius etapus: pradžios, pilnatvės ir pabaigos. Dėl *Savasties* dramaturginės struktūros aktualumo pirmiausia pasirinktas brandos etapas, jį papildoma pradžių impulsų dramaturgijos ir paskutinio – *Savasties* baigties – etapo kūriniai.

2. ARCHETIPO SAVASTIS VISUMOS KONCEPCIJA – PILNATVĖS KŪRINIAI

Analizuojant brandos etapo kūrinius siekiama parodyti archetipo struktūrinę visumą.

2.1. Archetipo *Savastis* pradų atsiskleidimas per architektoniką: Giedriaus Kuprevičiaus Sonata Nr. 3 „Borobudur“ (1977)

Sonatos idėjinė inspiracija – VIII a. budistų piramidė Borobudur Javos saloje, Indonezijoje – buvo pirmasis orientalinis archetipo *Savastis* vaizdinys, susijęs su architektūra. Jos architektūrinė koncepcija yra budistinis *Savasties* kelias, skirtas piligrimų dvasiniam išsigryninimui. Kompozitorius G. Kuprevičius šią architektūrą iliustruoja kaip muzikinę variacinės tėkmės ciklais susietą formą arba budistinę begalybės analogiją. Čia susitinka visos *Savasties* fazės

⁷ Rūta Gaidamavičiūtė. Simbolizmas ir istorinė vaizduotė Broniaus Kutavičiaus muzikoje. In: *Nauji lietuvių muzikos keliai*. Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 1995, p. 73.

iki Nušvitimo: Pamatas, Penkios Kvadratinės terasos, Trys Apvaliosios terasos ir Viršūnė. Kompozicinis raktas šiam sprendimui yra vargonų instrumento gausmo šviesėjimo gradacija, faktūros skaidrėjimo bei intensyvėjimo procesai „kylant terasomis“. Kuprevičiaus sonatoje „Borobudur“ pirmąkart esminį vaidmenį atlieka archetipo visuma: muzikos ir vizualinio meno ryšys, inspiracijos per architektūrą ir Nušvitimo idėją.

2.2. Archetipo *Savastis* struktūra ir jos parametų simbiozė Broniaus Kutavičiaus Sonatoje „Ad patres“ (1984) pagal M. K. Čiurlionio paveikslų ciklą „Laidotuvių simfonija“ (1903)

Dar stipriau vizualinis pradas pasireiškia archetipo *Savastis* kaip procesijos visuminiu traktavimu B. Kutavičiaus „Ad patres“. Šioje sonatoje archetipo *Savastis* raiška yra tiesiogiai susieta su Čiurlionio paveikslų ciklu „Laidotuvių simfonija“ (1903) ir jame nutapytomis laidotuvių procesijos vizijomis. Šie vaizdiniai apima visas archetipo fazes (tamsą, žingsnių pulsą, struktūralistinę repetityvo dinamiką, bangos lūžį ir susiliejimą su amžinybe, kai vietoj Nušvitimo išsiskleidžia skaudaus susitaikymo dejonės statika). *Savasties* dramaturginės fazės atliepia 7 Čiurlionio ciklo paveikslus – procesijos vizijas. Procesualumas čia yra nukreiptas į gelmės ir aukštumos, kontinuumo ir nutrūkstamumo antinomijų tarpusavio trauką ir sklaidos dimensijas. Jos atsiveria pasakalijos ostinatinių variacijų bangavimo cikle, analogiškame laidotuvių procesijos mandalai ir *Savasties šventėjimų keliui*.

2.3. Archetipo *Savastis kančios kelias* Gracijaus Sakalausko „Domine, clamavi ad Te...“ („Viešpatie, šaukiuosi tavęs...“, Choralas, keturios meditacijos ir *post scriptum*, 1984) virsmų dramaturgijoje

Gracijaus Sakalausko kūrinyse vargonams „Domine, clamavi ad te...“, Choralas, keturios meditacijos ir *post scriptum* yra susijęs su archetipo *Savastis* raiška, prisimenant Jungo teiginį, kad *Savasties* ekvivalentas krikščionybėje yra Kristus. Kryžiaus kelio ir Nukryžiovimo vaizdiniai yra šio kūrinio meditacijų (apmąstymų pasitelkiant figūratyvinį ornamentikos srautą, išryškinant choralo temos fatališkumą) objektas. „Domine...“ *Savasties* fazės yra realizuojamos per Jungo psichoanalizės prizmę: ekstatinis meditacijos vizijos plėtojimas, ateinantis iš sapnų, anot autoriaus (laiškas tyrimo autorei, 2013), veda transcenduojančiu *Ego-Savastis* ašies keliu. Čia iškyla ir kito Jungo įvardyto archetipo – *Šešėlio* – fenomenas, muzikinėje dramaturgijoje turintis gelmės dimensiją. Ši tamsos (klasterių, daugiagarsių vertikalių) analogija yra labai stiprios antinominės traukos opozicija šviesai – choralo giesmės iškilimui faktūros viršutiniame sluoksnyje, įvairiai modeliuojamam „šauksmui iš gelmių“. Kryžiaus ir nukryžiovimo semantika Sakalausko vertikalėse atlieka svarbų vaidmenį *Savasties* virsme – veržimesi į šviesą (aukštuminis giesmės registras).

2.4. Archetipo *Savastis* Nušvitimas per Vakarų kultūros paradigmą: J. S. Bacho choralo vaidmuo Vidmanto Bartulio „Vizijos“ („1750 metų liepos 17 vizija“, choralas ir tokata pagal J. S. Bacho „Ich ruf zu Dir, Herr Jesu Christ“, 1985) programinėje koncepcijoje

Vidmanto Bartulio kūryboje glūdinti archetipo *Savastis* išvalgų perspektyva pasireiškia procesualiąja dramaturgija, asisteminio impulsyvumo reikme gelmės dimensijai, oriento poveikiu erdvės ir laiko kategorijoms. Savitą funkciją čia atlieka ir autoriaus pamėgtas „muzika muzikoje“ stilius, leidžiantis sutelkti reikšmes į vieną branduolį, suteikiant jam sakralumo aurą. Toji *Savastis* (arba branduolys) – tarp mirties (tamsos) ir šviesos plevenanti choralo vizija (pagrindas – J. S. Bacho gyvenimo paskutinių dienų aprašymas iš A. Schweitzerio knygos)⁸. Įvairių tarpdisciplininių sąsajų rezultatas yra ir Bacho choralo „Ich ruf zu Dir, Herr Jesu Christ“, BWV 539, pasirinkimas – autorius išgirsta jį vizionieriškame A. Tarkovskio filme „Soliaris“ (1972). Visi šie procesai patvirtina archetipo *Savastis* sutelkiamus gestus besiveržiant į Nušvitimo ir išlikimo amžinybėje – naujojo sakralumo – fenomeną, ateinantį per „muziką muzikoje“ kaip per „savastį savastyje“, šviesos branduolį vargonų gausme Bacho citatos pavidalu.

Archetipo *Savastis* pilnatvės kūriniai iškelia jo penkių fazių šventėjimo fenomeną, kaip muzikinį universumo ir tapatybės vienio galios įrodymą.

3. ARCHETIPO SAVASTIS PRADŽIOS IMPULSŲ DRAMATURGIJA

3.1. *Savasties* veržimasis iš tamsos gniaužtų ir „šauksmas iš gelmių“ Juliaus Gaidelio „Vakaro meditacijoje“ (1966)

Archetipo *Savastis* reikšmė, kaip sugrįžimo poreikis, anksčiausiai buvo pajausta emigrantų kūryboje. Pasirodė poezijos ir su ja susijusios muzikos kūrinių, bylojančių apie *katastrofinio modernizmo* stiliaus bruožus ir *Savasties* (tradicinių lietuviškų archetipų) „šauksmą iš gelmių“, veržimąsi į jungtis (B. Brazdžionis, H. Nagys, J. Aistis, A. Mackus, J. Kačinskas, J. Gaidelis ir kt.). Reikšmingas tokio kūrinių pavyzdys vargonų muzikoje – J. Gaidelio „Vakaro meditacija“ (1966), sukurta Vašingtono Pavergtųjų tautų katedros Šiluvos koplyčios dedikacijai lietuvių religinio kongreso iškilimams.

J. Gaidelio „Vakaro meditacija“ yra skausmingas proveržio pavyzdys – rėgeriškos pasakalijos tipo vargonų faktūros bangos kilimas iš tamsos į šviesą, dramatiškai pasikartojantis intervalinių žingsnių (tritonio dominija) grandies fanfarinės kulminacijos lūžis. Pabaigoje susiliejančiantis su aukštuma (varpų

⁸ Albert Schweitzer. *Johann Sebastian Bach*. Leipzig, 1997, p. 203.

gausmo aliuizija) ir Nušvitimu, šis virsmas įkūnija *Savasties* ryškėjimą, šviesėjimo reikmę penkių bangų – fazių struktūroje. Taip „Vakaro meditacija“ tampa pirmuoju *Savasties* sugrįžimo kūriniumi, bylojančiu apie lamentinius–choralinius–fanfarinius gestus vargonų faktūroje ir jų reikšmę, būdingą emigrantų pažeistiems archetipams⁹.

3.2. Archetipo *Savastis* dimensijų raiška per poetinę inspiraciją:

Algirdo Martinaičio „Šviesių nakties žiedų atminimas“ perskaičius

R. Tagorę (1974)

A. Martinaičio kūrinys vargonams „Šviesių nakties žiedų atminimas“ perskaičius R. Tagorę tapo ankstyviausia archetipo *Savastis* apraška Lietuvoje. Ją inspiravo indų kultūros gelmės, iš kurių ir kyla *Savasties* samprata, atsivėrimas poezijoje. Apie hinduizmo ir lietuviško dvasinio alkio sąveiką byloja keli ženklai: mažumos ir didybės simbiozės idėja, gamtos sakralumas ir dieviškos sferos susipynimas su egzistencijos drama, šviesos ir tamsos antinomija, ląstelės ir branduolio procesai. Tai Martinaičio kūrinys tampa muzikine vargoniška raiška, apeliuojančia į erdvės ir laiko begalybę. Atsiranda keturios sąlyginės padalos arba *Savasties* kelio fazės, kuriose struktūruojama judėjimo ir gestų dinamika. Susijungiančios šviesos ir tamsos dimensijos yra transformacijos gestai, nubrėžiantys tarpdisciplininę perspektyvą ir vargonišką gausmo telkinių stilistiką.

3.3. *Savastis* tarp šviesos ir tamsos antinomijų: Onutės Narbutaitės

„Ėjimas į tylą“ (1981)

O. Narbutaitės kūrinys „Ėjimas į tylą“ (1981) parodo *Savasties* raišką jau atviru antinomijų kovos aspektu. Atsiremiant į konfliktinės dramaturgijos principą čia iškeliami idėjos aukštuma ir jos ultimatyvaus siekimo būtinybė. Tai sakralumo, bažnytinės giesmės vaidmens tuometinėje Lietuvoje klausimas. „Ėjimas į tylą“ metaforizuoja atsakymą į šį klausimą: grigališkojo choralo (giesmės) kaip išlikimo *kitoje erdvėje* galimybę. Autorė čia ypač akcentuoja begalybės vaidmenį: begalinės melodijos, plevenančios po katedrų skliautais, susiliejančios su amžinybe, įvaizdį. Tai yra *Savasties* ekvivalentas, kaip tvirtina ir pati autorė. Idealistinei giesmės sferai priešpriešinamas brutalių jėgų pradai (ritminiai smūgiai bosuose, totalus klasteris kulminacijoje). Supriešinant šias dvi dimensijas pasiekiamas mitinės gelmės lūžis į transcendenciją, o to ir siekia autorė, išnaudodama vargonų instrumento sandaros daugiabriauniškumą. Kūrinyje atstovaujamos visos penkios *Savasties* kelio fazės: tamsa, impulsas, struktūrinis judėjimas, lūžis, šviesa. Susidaro įtikinamas *Savasties* sugrįžimo dinamizmas,

⁹ Archetyp. *Dzielo muzyczne* (2). Akademia Muzyczna im F. Nowowiejskiego w Bydgoszczy-Bydgoszcz, 2006, p. 249–252.

kuriam pradžios impulsų dramaturgijos etape ryškiausiai ir atstovauja O. Narbutaitės „Ėjimas į tylą“.

3.4. *Savasties* dramaturgijos parametrų aktyvacija faktūros sąšauku dinamizme: Vidmanto Bartulio „Šauklys“ (1982)

V. Bartulio „Šauklys“ atliepia *Savasties* struktūrinių judėjimų dramaturgiją: čia kompozitorius siekia suvesti į vienumą figūratyviai ornamentuotą antinominių judėjimų erdvinių centrų veikimą. Pirmąkart naudojamas išgryninto minimalizmo figūracijų ciklą repetityvas simbolizuoja kartojimų begalybę – skirtumų ir pasikartojimų dialogą *echo* principu. Kompozitorius čia siekia mandalos struktūrai artimo ostinatinių variacijų fenomeno, savotiško pasakalijos išskaidymo ir sutelkimo į vieną sąveikaujančių judėjimų visumą. Tai yra archetipo *Savastis* paradigmatis lygmuo: kontinualumo ir begalybės, gelmės ir aukštos sferų išvirtinimas gretinimo principu. Visos *Savasties* fazės čia suvestos į vieną kartu veikiančių vargonų faktūros sluoksnių koegzistencijos principą, įsigalintį horizontalės tolydinumu. Tai neprieštarauja nei *Savasties* raidos, nei vargoniškumo dėsniams, išgrynina jų parametrus.

3.5. *Savasties* impulsai tautinės tapatybės gelmių paieškoje: Teisučio Makačino Sonata Nr. 4 „Malda už Lietuvą“ (1980)

Jau pirmoje Sonatoje vargonams (1965) T. Makačinas užčiuopė lietuviškos archetipinės *Savasties* stilistinį šaltinį: folkloro raudas ir jų intonacijų perspektyvą plėtojant vargonų kūrinio dramaturgiją repetityvinio judėjimo ciklais. Nuolat prie vargonų kūrybos grįžtantis Makačinas savo Sonata Nr. 4 pavadino tiems laikams stebėtinai atvira, religinės aspiracijos kupina sąvoka – „Malda už Lietuvą“. Kūrinio paskirtis, motyvacija ir jo pirminis tikslas (kompozitorių kūrinių konkursas Tulūzoje, Prancūzijoje) nulėmė, kad jis išliko nežinomas daugybę metų, turėjo tik archyvinę reikšmę. Vis dėlto jo intencija žvelgiant iš dabartinės perspektyvos akivaizdi: tai buvo lietuviškos *Savasties* – folkloristinės ir sakralinės dimensijų susilieėjimas ir skausminga religinės giesmės, susietos patriotiniu motyvu, deklaracija – kaip ir emigrantų kūryboje, „pagrobtos *Savasties*“ atmeldimas, sugražinimas ir ideologinės sistemos ignoravimas. Šie gestai daro „Maldą už Lietuvą“ išskirtiniu, grįžtančios *Savasties* pradžios impulsų dramaturgijos kūriniu. Jo padalos liudija esant visus būdingus *Savasties* kelio etapus: tamsą, impulsą, judėjimus, lūžį, nušvitimą, įkūnytus naudojant lietuvių folkloro – raudų ir sutartinių stilistiką.

Visi *Savasties* pradžios impulsų dramaturgijos kūriniai baigiasi nušvitimo parametru, jo gestu kaip transcendencijos siekio raiška, o tai atitinka *Savasties* koncepciją.

4. ARCHETIPO SAVASTIS UŽSKLANDA: TRANSCENDENCIJOS IR REGRESIJOS KŪRINIAI

Šiame skyriuje analizuojama paskutinio *Savasties* kelio etapo raiška vargonų kūryboje.

4.1. *Savasties* sugrįžimo triumfo himnas: Jono Tamulionio „Malda“ (2000)

J. Tamulionis pasirenka universalų gausmo fenomeną siekdamas atskleisti *Savastį* kaip paradigminę visumą ir erdvės modeliavimą per užtūras (sustojusius garsus, sudarančius „santykių ryšulius“). „Malda“ (2000), parašyta Usedomo festivaliui, atliepia šią gausmo tendenciją, autoriaus įsivaizduojamą ir kaip žmonių piligriminę procesiją, traukiančią prašyti atmeldimo iš gamtos. Sąsaja su gamta daro Tamulionio „Maldą“ ypač išskirtiniu tokio žanro kūriniumi. *Savasties* paskutinį etapą čia reprezentuoja gausmo, kaip galimos transcendencijos, analogijos fenomenas. Lietuviškąją *Savasties* gelmę čia išryškina autoriaus integruota į faktūros slinktį giesmė – A. Strazdelio „Pulkim ant kelių“. Giesmės fragmentai visuose vargonų faktūros sluoksniuose kvaternijų (kvartų užpildymo) slinktimis susilieja su beribiškumo ir didingumo intencija, atspindinčia *Savasties* triumfą, sugrįžimą himno pavidalu, išgrynina šviesos ir aukštumos reikšmę.

4.2. *Savasties* išskaidrėjimas anapusbės procesijoje: Gracijaus Sakalausko „Campi lugentes“ (2009)

Kūrinyje panaudota viduramžių bažnytinio giedojimo forma – konduktas. Tai keturių vargonų faktūros linijų mažnytinis (retėjančių tarpų nuo balsų įstojimo pradžios) kanonas, išskleidžiantis muzikinę „švytėjimo tamsoje“ pulsaciją, savotišką kosminį begalybės vaizdinį. *Savasties* baigtinės fazės parametą sudaro pulsuojanti *kita erdvė*, centro traukos ir struktūros reliatyvizmas, parodytas kaip ritmikios santykių „mazgų ryšuliai“ – skirtingos metrikos sąveikų aleatorika. Savotišką „Campi lugentes“ negęstantį baigtinumą inspiravo Vergilijaus poezija (iš jos – „Campi lugentes“ įvaizdis) bei XIX a. prancūzų dailininko Gustavo Doré, romantiniais vaizdiniais ištapusio Bibliją, paveikslas „Apokritai kreipiasi į Dantę“, kur vaizduojamas Dante, jo vadovas po požeminę karalystę Vergilijus ir nusidėjėlių vėlių procesija. Būtent procesijos įvaizdis čia buvo lemiamas postūmis muzikos kūrinio struktūros modeliui ir suteikė jam 4 etapų begalybės *negalutinio nušvitimo* versiją. Kompozitorius pabrėžia vizijinę savo meditacijų prigimtį (sapno pavidalu) ir jų užrašymo (kanono inversijos) analogiją mandalai, *Savasties* struktūrai, kaip ją suformulavo Jungas.

4.3. Archetipo *Savastis* skilimas: Netikroji *Savastis* ir Personos dominija Fausto Latėno „Švytėjime“ (1995)

Kompozitoriaus F. Latėno, daug rašančio muzikos teatrui, kūrinys vargonams yra ironiška opozicija sakralumo ir Nušvitimo siekiančiai *Savasties* koncepcijai. Autorius tarsi apverčia vertybes priešinga linkme: vietoj Nušvitimo parodo grįžimą į Šešėlį. „Švytėjime“ autorius ironiškai interpretuoja *Savasties* lygmenis: 1) minimalistinį repetityvizmą (judėjimo modelis), 2) gelmės – aukštumos antinomiją (aukštuma be gelmės), 3) tyrą išsiskleidusį branduolį (banalaus valso „tūpsmas“ – sinkopė), 4) transcendencijos link vedantį pabaigos *infinito* (chromatinės slinkties „nušliaužimas“ dviem skirtingomis kryptimis). Šios interpretacijos pakanka *Savasties* koncepcijai paversti Personos valso ir Šešėlio sugrįžimu. Faktūros virsmo parodija išstumia procesualiąją dramaturgiją, „apverčia“ semantikos peizažą. „Švytėjimo“ groteskas yra baigtinės *Savasties* fazės požymis: skilimas ir grįžimas į Šešėlio dominiją, į postmodernistinį balaganinį teatrą.

4.4. Archetipo *Savastis* parametrų žaismas: *quasi* impresionizmas Vidmanto Bartulio „Mėnulio šviesoje“ (1995)

Procesualiosios dramaturgijos ir minimalizmo stiliaus kūrinys – V. Bartulio „Mėnulio šviesa“ – irgi atliepia archetipo *Savastis* kelio į Nušvitimą koncepciją. Tačiau jo semantika atveda į iliuzorinę Netikrojo Nušvitimo dimensiją iki intonacinės ląstelės branduolio subyrėjimo į fragmentus ir grįžimo į neapibrėžtą neutralumo lygmenį. Šį posūkį lemia fragmentų stagnacija be didesnių impulso ženklų, gestų intensyvumo ir draminio virsmo. Nors ir pasiekiamas tipiškas kulminacijos diskursas, stilizacija redukuoja transcendencijos lygmenį į impresionizmo reikšmių interpretaciją. Vis dėlto „Mėnulio šviesa“ neišvengiamai apeliuoja į vizualumą ir vizijos žanrą.

Archetipo *Savastis* baigiamosios fazės kūriniai skirstomi į transcendencijos (J. Tamulionio „Malda“, G. Sakalausko „Campi lugentes“) ir regresijos (F. Latėno „Švytėjimas“, V. Bartulio „Mėnulio šviesa“). Abiejose kryptyse pagrindine tendencija bei dilema tampa Nušvitimo traktuotė ir erdvinė pulsuojanti struktūra. Tai *Savasties* paskutinės fazės kūrybingumo alternatyvos, leidžiančios struktūrai transformuotis įgyjant visatos analogijos bruožų.

5. ARCHETIPO SAVASTIS TRANSFORMACIJOS

Esminis *Savasties* kūrybinis veiksnys glūdi pašamonės gelmėje, atitinkamai kūrinio žemojo registro nefigūratyviuose gausmo kloduose. Jo realizavimas archetipo *Savastis* kelio procesijose *šventėjimo kelio* fazėmis paskatina muzikinių parametrų transformaciją, veiksmingą kuriant fenomenologinę *kitą erdvę*.

5.1. Archetipo *Savastis* transformacijų kryptys

Savasties šventėjimų kelio pradžios ir pabaigos dimensijoje glūdi simbolistinio vaizdinio **prisikėlimo** kategorija. Jos paskata yra sukurti hipotetinę imunitetinės reikšmės *viršlaikinę* muziką, susiliejančią su erdve ir amžinybe tarsi kitos *sakralinės sferos* reiškinį. *Savasties* archetipo inspiraciją atlieka ir vaizdinė medžiaga: piramidės architektūra, paveikslai, mandalos struktūra, archajiniai ženklai, kiti piligriminio šventėjimų kelio vaizdiniai. Analizuojami vargonų kūriniai atskleidžia šias transformacijų kryptis: muzikinės begalybės transfigūraciją, vizualinę projekciją ir transcendencijos funkciją. Tai yra jų priklausymo *Savasties* raiškai požymiai.

5.2. Muzikinės begalybės transfigūracija

Savasties kūrinuose muzika tampa begalybės gausmu, sustingusiu „transcendentinių šifrų“ peizažu. Pradžios impulso kūriniai sutelkia dėmesį į gelmę ir veržimasi iš jos: tai arba šauksmas iš gelmių (J. Gaidelis), arba struktūrinis išsigrūnimas iki horizontalės (O. Narbutaitė), gelmės kaip tamsos begalybės dimensija (A. Martinaitis) arba visų gelmės / aukštumos lygmenų balansas (V. Bartulis). Dar vienas tapatybinės traukos centras – folklorizmas – yra prielaida impulsui, proveržiui, sakralumo paradigmai.

Savasties pilnatvės kūriniai siekia begalybę įstruktūrinti (G. Kuprevičius, B. Kutavičius), netgi pateikti intertekstualiai kaip nušvitimo idėja (V. Bartulis), o baigtinės fazės kūriniai išstumia struktūralizmą spręsti *begalybės lygtį* pasitelkus gelmės dimensijas arba ritminį reliatyvizmą (G. Sakalauskas). Atsiranda begalybės versijų išbandymų laukas, kai muzikos procesas netenka baigtinumo principo ir prasmės.

Archetipo *Savastis* raida iš *Ego-Savastis* ašies virsta begalybės horizontale. Yra konceptualių ir redukuotų jos variantų.

5.3. Vizualinė projekcija

Vaizdiny yra pastovus archetipo *Savastis* raiškos vargonų kūrinuose formuojantis veiksnys. Muzikinė dramaturgija formuojama vaizdinio struktūros pagrindu: imama piramidės architektūra arba paveikslų ciklas, arba procesijos slėpinys, atspindintis pokyčius erdvinėje perspektyvoje. Vaizdiny ypač reikalingas *Savasties* pilnatvės kūriniam, kur veikia visa *Savasties* dinamika ir struktūra (G. Kuprevičiaus „Borobudur“, B. Kutavičiaus „Ad patres“), čia jis yra susietas su šviesos–tamsos antinomijų scenografija.

Savasties pradžios impulso kūrinuose vaizdiny dar nevaicina svarbaus vaidmens, čia lemia poetiniai-muzikiniai archetipo gestai-leitmotyvai.

O *Savasties* baigtinio etapo kūrinuose įvyksta savotiška muzikos–vaizdo konversija: per gausmo projekciją faktūra įgyja *kitos erdvės* statusą, tampa „vaizdiniu“ – statišku „transcendencijos šifrų“ peizažu (J. Tamulionio „Malda“,

G. Sakalausko „Campi lugentes“). Vizualumas dalyvauja tiesiogiai – vaizdiniais ir netiesiogiai – šviesos–tamsos antinomija (V. Bartulis „Vizija“).

Vizualinis šviesos tamsoje diskursas F. Latėno „Švytėjime“ bei V. Bartulio „Mėnulio šviesoje“ rodo postruktūralistinę šviesos desakralizaciją naujojoje vargonų kūryboje.

5.4. Transcendencijos funkcija

Persikėlimas į kitą sferą arba vadinamoji Jungo „transcendencinė funkcija“¹⁰ yra svarbus archetipo *Savastis* procesų veiksnys, liudijantis apie ribinę būseną ir susiliejamą su begalybe. Ji itin ryškiai struktūruota *Savasties* baigties etapo kūriniuose. Tai – Nušvitimo būsenos apraiška kūrinyje, dažniausiai išreikšta šviesos pulsacija, horizontale, susiliejamu su erdve. Šios funkcijos ženklai matomi visų *Savasties* etapų kūriniuose, tačiau baigtinėje fazėje perima ir kūrinio visumos dramaturgiją (G. Sakalausko „Campi lugentes“), nukreiptą į transferinę, laikui nepavaldžią būseną.

Pažymėtinas struktūriškai išreikštas erdvės reliatyvizmas: metroritminės sistemos parametrų kaita, ritmo pulsacija ir progresija aleatorinių sąveikų lygmenyje. Čia ateinama prie kūrybinės hipotezės – *Savasties* procesų „matematinės“ misterijos. Tai *šventėjų kelio* struktūros konversija į *begalybės stilių*, lemianti lietuvių vargonų muzikos transformuotą *Savasties* koncepciją.

IŠVADOS

Naujosios lietuvių vargonų muzikos kūriniuose galima konstatuoti *Savasties* archetipo dramaturgijos projekciją: penkias fazes kaip penkis į muzikos vyksmą atnešamus *Savasties* pakitimus, plečiant jo raiškos laukus. Tai:

- Gelmė – archaikos metafora yra pagilinama psichoanalizės kategorijomis, gelmės psichologija, taip pat – tamsos archetipų (Šešėlio, gausmo, chaoso) archetipinėmis reikšmėmis.
- Impulsas – signalas kaitai, *šauksmas iš gelmių*, intonacinis-ritminis gestas (intervalo šuolis, sinkopė, fanfara) tampa semantinio lauko „instrumentu“, pagrindiniu muzikos procesų vektoriumi, „transcendentinio šifro“ kodu.
- Struktūra – tai kvaterniškoji cirkuliacija, repetityvinių judėjimų ciklai, kupini simbolinės pilnatvės figūratyvumo.
- Lūžis yra destruktivi dramaturginė kategorija, įsiterpianti į tolydinumo sistemą (mandalą), konfliktiškos dramaturgijos atspindys procesualinėje evoliucinėje dramaturgijoje. Grąžina *Savastį* į Šešėlio (tamsos) griūčių

¹⁰ Carl Gustav Jung. *Psichologiniai tipai*. Vilnius: Margi raštai, 2013, p. 570.

dominiją, patvirtina postūmio ir atostūmio būtinybę. Išnyksta baigtinėje fazėje.

- Nušvitimas – galutinė išėjimo fazė, aukštuma, baigtis, transcendencija arba *kita erdvė*, pasiekama vargonų erdvinės dimensijos išskėlimu. Sutampa su vizualine šviesos projekcija, išskaidrėjimu, realizuojant *šventėjimų kelią*. Atliepia minimalizmo stilių – skaidrią ritminę pulsaciją. Esmingai įsitvirtina baigties etapo kūrinuose.

Pagal šiuos penkis parametrus atsiskleidžia *Savasties* archetipo raiškos muzikiniai ypatumai.

Archetipas *Savastis* „peržiūri“ postmodernizmo diskursą. Jis „diskutuoja“ su:

- Religinės muzikos tradicija. Čia, nors ir siekiama sugrįžti prie bažnytinės giesmės, autoriai visgi akcentuoja *visų religijų svarbą ir vienį*.
- Minimalizmu – analogija archerašymui ir tapatybės per intonacinę ląstelę raiškos gilinimui. Tapatybės projektas susietas su laiko progresija tampa sau opozicija – virsmu, minimalizmą paverčiant „apokaliptiniu maksimalizmu“.
- Meditacija tampa *keliavimu laiku*, psichologine išstumtųjų archetipų impulsų brandinimo tendencija, pajungta procesualiai evoliucinei dramaturgijai.
- Sonoristikos reikšmių peržiūrėjimas. Projektuojamas gausmo modelis – visatos ekvivalentas.
- Aleatorika pasitelkiama sukelti *kito matavimo erdvės* pojūtį, kosmomuzikos „plevenimo erdvėje“ reliatyvizmo būseną. Arba „apokaliptinė“ faktūros griūtį. Parodyti asisteminio pasaulio viršenybę.
- Išėjimas už muzikos ribų, *kitoje erdvėje* žvelgiant į pasaulėkūros gelmę.

Atskirai minėtini *Savasties* ekstramuzikiniai aspektai, sukuriantys sceną misterijai ir įtraukiantys visus jos dalyvius. Tai:

- Vizualiosios sferos atsivėrimas vaizdiniu, dažniausiai žmonijos procesijos, *šventėjimo kelio* analogijos, ateinančios iš tapybos (M. K. Čiurlionis, G. Doré), architektūros (Borobudur šventovė) ir biblijinių scenų (Nukryžiuavimas, Kančios kelias).
- Scenografinis šviesos / tamsos antinomijų efekto panaudojimas pasitelkiant vargonų registrus, faktūros cirkuliaciją, pasiekiantis filosofinę dangaus skliauto, universumo panoramos projekciją.
- Muzikos ir vaizdo kinematografinis ryšys, kontekstų įsiveržimas į tekstą.
- Religinių (viršlaikinių) parametrų ieškojimas *Savasties* procesuose.
- Istorinio lūžio (pražūties) egzistencinė motyvacija, ateinanti iš deformuoto laiko, emigracijos, vertybių konversijos ir archetipų išstūmimo, t. y. ribinių situacijų ir ultimatyvumo bei psichologinės gelmės poreikio.

Pagrindinė archetipo *Savastis* skelbiama žinia vargonų muzikoje yra išlaisvinama laiko horizontalė – filosofinė begalybės ašis, galinti atlikti „tylaus pasaulio posūkio“ misterijos vaidmenį. Muzika čia turi aiškia projekcijos iš tamsos į šviesą kryptį. Vargonų kūrybos tyrinėjimas turi tęstis koncentruojantis į vargoniškujų aspektų transformacijas nuo archetipo iki vizijos. Lietuvių muzikologija, sekanti paskui kompozitorių kūrybą, čia yra pribrendusi tarti savalaikį, naujus tarpdisciplininius aspektus atskleidžiantį žodį.

Tyrimo perspektyvos. Archetipo *Savastis* lietuvių vargonų muzikoje raiškos tyrimas veda į dar vieną specifinę *Vizijos muzikoje* fenomenologiją. Į čia galėtų būti nukreiptas tolesnių tyrinėjimų šia linkme tęsinys. Amuzikiniai ženklai atveria naują erdvinį spektrą *Savasties* procesų analizėje.

INTRODUCTION

The research of the expression of the concept of the Self of the whole of archetypes in the Lithuanian organ music was inspired by the encounter with the works of Carl Gustav Jung (1875–1961) and his theory of archetypes (Jung, 1968, 1976, 1999, 2010, 2012). On the other hand, the most important research idea was polished by a constant practice of performing Lithuanian organ music, especially the author's direct collaboration with the composers that allowed merging with the assumptions stimuli and ideas of the works' emergence. Looking at the new organ music, analysing it through the prism of the expression of the archetype, focused and raised the meaning of the centre of the whole of the archetypes – Self (Selbst). Self – a personality-regulating centre, the embodiment of integrity and harmony (Jung, *Beiträge zur Symbolik des Selbst*, 1950, 1976). Thus, the archetype of the Self has become the most important axis and concept of the present research.

The object of the research is new Lithuanian organ music, which is observed as developing dramaturgy of the processes of the archetype of the Self. It is determined by the assumption of including musical works into the dimension of the expression of the archetype of the Self, by covering the levels of identity and sacrality.

The research covers 15 works of the new Lithuanian organ music (2nd half of the 20th century – beginning of the 21st century) that confirm the conception of the dramaturgy of the archetype of the Self in the creative output for organ. These are the works of B. Kutavičius, G. Kuprevičius, T. Makačinas, G. Sakalauskas, V. Bartulis, A. Martinaitis, O. Narbutaitė, J. Tamulionis, J. Gaidelis, among others. The development of the archetype of the Self and its stages correspond to the forms of the works, their emergence time and aesthetic motivation. This thesis is also consolidated by the authors of the works themselves, revealing their ideas and their resources to the researcher.

The aim of the research work – to demonstrate the whole of the identity of the Lithuanian organ music (religious, national – mythological, artistic), its underlying integrity, relation with the global tendency of the origin of the archetypes and relevance, as well as the depth meaning of the processes of the Self (through nature, cosmism, ancient civilisations and religions) to the Lithuanian culture. It is a very important and special aspect of the national identity – survival in the crossroads of history, which allows developing the perspective of the reconstructive conversion from the darkness to the light.

The tasks of the research are relevantly related to the category of the archetype of the Self and the meanings of its activity in a musical work. These are the commissions raised by the aim of the research:

- to determine the musical parameters of the archetype of the Self,
- to review musical sources and their creative interpretation of the archetype of the Self,
- to determine the organ works reflecting the way of the archetype of the Self – the sphere of dramaturgy of the processes of the Self,
- to analyse the organ works through the prism of the acting of the Self,
- to demonstrate a new phase of the *break*, revealing the dimension of the archetypes, diverting to the depth or height,
- to ventilate the stages of the processuality of the Self – phases, working through the elements of music language,
- to reveal the motivation of the creators of the new organ music themselves, their interpretation of the archetype of the Self,
- to determine the aim of the creation of the authors – creation of other, alternative space in music,
- to perform the organ works inspired by the conception of the archetype of the Self, among them, the most recent creative output composed already during the course of the research.

The novelty and originality of the research is based on the discourse of the theory of the archetypes still currently being developed in the field of art research, and the possibility, suggested by the author of the thesis, to interpret new creative output for organ by Lithuanian composers through the archetype of the archetypes of the Self and the prism of its universal musicality. Such a relevant interdisciplinary aspect relates the structure of the Self raised for the first time by Jung with the dramaturgy of a musical work, covering the categories of philosophy, semiotics, depth psychology, the fine arts and social sciences, connecting them into the new whole of the 21st-century discourses.

Methods of the research. With the purpose of covering the whole of the problems that arise in the aspectual research of the phenomenon of the archetype and music composition, this interdisciplinary research employs the following methods:

- descriptive arrangement of the development of the phenomenon,
- comparative; presenting the analogies and comparative versions,
- systematic; determining the coherent whole of the phenomena,
- analytical, i.e. an aspectual analysis of musical compositions through the prism of the dramaturgy of the archetype of the Self,
- connections of interdisciplinary approaches,
- hypothesis raising.

Sources of the research. The thesis is based on the literature analysing the various aspects of the topics. First of all, relevant are the works by C. G. Jung, justifying the theory of the archetypes and the conception of the archetype of

the Self (1968, 1976, 1999, 2010, 2012, 2013), also the works by neo-jungians that actualise and develop the ideas of Jung, such as A. Stevens (2002), D. Ziegler (1976, 1992) and Z. W. Dudek (1996).

On the other side, the analytical character of the research was based on the works, relating the parameters of the archetype and music creation into a polysemantic process of creation. These are the works of W. Karbusicky (1999), F. B. Mâche (1983), M. Grabosz (1993), R. Jakovljević (2008), P. Puşcaş (2008), G. Tissot (2008), J. Dankowska (2006) and other researchers. The concept of the archetype of the Self found in Jung's depth conception and the modern theories of neo-jungians was confirmed by the nation's search for historical resurrection.

In Lithuania, the research of this field was largely based on the works, articles and compilations written by philosophers and cultural anthropologists, such as A. Andrijauskas (1995, 1999, 2004, 2010, etc.), A. Mickūnas (2005, 2011), G. Beresnevičius (1995), S. Juknevičius (2014), A. Žukauskaitė (2011) and others. Significantly and timely the research was fuelled by the insights of the semioticians and structuralists: A. J. Greimas (1966, 1991), E. Tarasti (2002), L. B. Meyer (2000), C. Lévi-Strauss (1993), G. Deleuze (2011), the theory of intertextuality (M. Tomaszewski, 2000). The Lithuanian studies on Čiurlionis also led to the most important beginnings of the research: V. Landsbergis (1986, 2005, 2008), the ideas of M. K. Čiurlionis himself (*About Music and Art*. Ed. by V. Čiurlionytė-Karužienė, 1960), D. Kučinskas (2002), R. Janeliauskas (2010).

The research of the archetype in music is substantially directed by the Lithuanian musicology that analyses contemporary music: R. Gaidamavičiūtė (2005, 2008), R. Stanevičiūtė (2007), I. Jankauskienė (2001, 2008), G. Daunoravičienė (1999, 2008). One of the most important aspects in revealing the archetypes is the aspect of rhetoric (A. Pister, 2006), the analysis of the particularity of sacred music (D. Kalavinskaitė, 2001). A significant attitude towards the structure of the archetype is presented by ethnomusicology (R. Astrauskas, 2008, D. Vyčinienė, 2008).

The relevance of this conception was, on the other hand, also consolidated by the creation of the composers of the 20th century: O. Messiaen, J. Allain, F. B. Mâche, R. Zechlin, K. Penderecki, A. Pärt, P. Vasks and the discoveries of the dimensions of archaic by Lithuanian composers: B. Kutavičius, A. Martinaitis, V. Bartulis, G. Sakalauskas, J. Tamulionis. All this concentrated the research on one *archetype of the archetypes* of the highest category, the Self, its dynamics, structure and musical parameters.

Contemporary research into organ music, obviously, is conducted not by analysing the works according to the period or genre, but with the purpose of

determining the sound structures and the meanings of inspirations.¹ On the other hand, the traditional aspect of investigating the history of organ music and the instrument as such is usually chosen (G. Povilionis, 2006, E. Šeduikytė-Korienė, 2008).

Structure of the work. The research paper is comprised of the introduction, five chapters, conclusions, bibliography and appendices. The first chapter develops the conception of the archetype of the Self, its origin, development, its stages – phases and musical parameters, assumptions for the musical analysis of the pieces. The second chapter analyses the organ works of the Lithuanian composers related to the fullness of the Self (the whole of the parameters) through the prism of the dramaturgic conception of the archetype of the Self. The third chapter comes back to the beginning of the development of the archetype – impulse dramaturgy. Here, the works of the earlier stage – the sally of the Self to the space of the particularity of the Lithuanian organ music – are analysed. The works discussed in the fourth chapter are the examples of the demise of the archetype of the Self, regression and transcendence. Here, the compositions are divided into two oppositional aspects – Lightning and returning to the Shadow, echoing the tendencies of postmodernism. One touches the dimension of the antipode of the Shadow – Self. The fifth chapter enters the projection of the Self – perspective space, the tendencies of its transformations are discussed, as well as the dispersion of the development of Lightning and bias. In the conclusions, the questions raised to the tasks of the research are answered, and the perspective of the research is anticipated.

The appendices of the work present the examples illustrating the development of the archetype of the Self, schemes, their descriptions, additional information, new works and visual material.

1. ARCHETYPE AND ITS MUSICAL DIMENSIONS

1.1. The origin and development of the conception of the archetype

The conception of the archetype concentrates in itself several factors that essentially shape the creativity: combination of memory and subconscious, symbolism of images and the dynamics of the expression of the evoked impulse.

¹ Piotr Tarlinski, *Klang, Struktur der biblisch inspirierten Orgelkompositionen ab etwa 1960*. Mainz, 1994. The dissertations are also concentrated on the influence of ideology (Stefan Zöllner, *Orgelmusik in nationalsozialistisches Deutschland*. Heidelberg, 1997). Going deeper into the archetype in music, it is commonly concentrated on the character types (Jeff Kenswol, *Musical Signification of Three Jungian Archetypes Found in Children's Opera [mother, hero, trickster]*. DA University of Northern Colorado, 2012) or psychological music processes (Karlyn Ward, *Music and Archetypical Ground of the Psyche*. San Francisco, Jung Institute Library Journal, volume 9, issue I, 2000; Thomas Douglas Craig, *Sons of Orpheus: An Archetypical Phenomenological Exploration of Men and Intimacy*. Pacifica Graduate Institute, 2010).

All this is reflected in the elements of musical language, too. The particularity of the organ instrument still peculiarly strengthens the archetypal whole of these meanings of the musical language, dynamises it. It gives the infinity of space and time to it – the instrument's philosophical paradigm, which encourages the authors to look for the entire solutions of the semantic expressions of the sound mass (din).

The conception of the Self of the whole of the archetypes (Jung, 1976)² gives specific and relevant key of phenomenological interpretation of organ music, allowing one to look at its processes through the prism of the correlations of psychoanalysis and art research. The archetypal development lying in the organ works is analogous with the principle of procession to the conception of the way of holiness and Lightning for theosophical conception. It is the axis of this research, through which the phenomena of creation are analysed.

Jung's archetype theory is characteristic of the correlation of philosophy and psychology, with the dimension of the depth of subconscious involved. The term of the archetype itself comes from the works of Plato, Aristotle, St. Augustine; it was actualised by S. Freud, L. Lévy-Bruhl, the research of the Indians Upanishads, which was evoked by the searching of psychoanalysis – universality in the human psyche by Jung. From here (from Upanishads) there come the conception of the 'archetype of the archetypes' of the Self, essential to art research, musical dramaturgy and music analysis.

In Jung's philosophy, the Self is discovered as the centre of individuality, Christ of Christianity or the nucleus of essence – roundness, a circle, something that is related to procedural phenomena of repetition. It is also the centre of attraction, the point of returns and changes, moderating the creative becoming. For the expression of music, essential here is the collision of the powers of statics and fluctuation or the phenomenon of the break, emancipating the transformation to the script of transcendence. The research aims at revealing the processes of this paradigm and marginal situations, appealing to interdisciplinarity.

In the creative output of the Lithuanian composers, in the second half of the 20th century, the archetype became the key to the restitution of the Self. The main authors (B. Kutavičius, G. Kuprevičius, V. Bartulis, G. Sakalauskas) feel the mission of the archetype of the Self well: to restore the national modernism and to give it mystical powers of resurrection, which are cherished by a universal archaic form of music.

Archetype in the semiotic viewpoint (Lévi-Strauss, Greimas, Tarasti). The depth of the conception of the archetype covers the sphere of the myth. The meaning of the myth has laid the foundations to semiotics which aims

² Carl Gustav Jung, *Aion. Beiträge zur Symbolik des Selbst*. Walter Verlag, Olten, 1976.

at going deeper into the archetype with specific means of linguistics. Such is A. J. Greimas theory of isotopes (Greimas, 2005), where isotopes are elements of language linguistically explained as the syllables of the word, as sound impulses forming the meanings. Their obvious relation with folkloristic elements of ethnic music and the tendencies of archaism of modern music style are manifest in minimalism. The processual dramaturgy principle of minimalism is analogous to the principle of processuality of the archetype of the Self, and echoes the trajectory of its whole, impulse, break and transcendence.

It should be noted that structuralists such as C. Lévi-Strauss, R. Monelle, and L. B. Meyer aimed at finding the reasons of myth absolutism through the structural community of myth and music forms. Real units of myth, their *relation knots*, are essential to the revelation of the expression of the archetype of the Self in organ works. The natural signal of music and mythology is identified by E. Tarasti (2001), from whose insights it becomes clear that dimensionality of the sign and archetype significantly differs: the archetype covers the processual whole of the changes, meanwhile the sign remain a separate element in musical text.

1.2. Archetype in musicological interpretations

The revelation of the archetype of the Self in musical composition is inevitably related to the discourse of musicology.

1.2.1. Archetype as a universal and process (*Karbusicky, Mâche*)

The theory of archetypes in a musicological aspect is most precisely stated by the composers themselves or by the researchers who are related with musical performance. The essential turning point in assessing the archetype in musicology could be considered the insights of Vladimir Karbusicky,³ aiming at covering the anthological aspect of creation and its place in the system of the nature's universality. Raising the magical meaning of the circle and mandala, distinguishing the principle of repetition and return, close to the mode of the organ ostinato, Karbusicky was the first to speak about the musical structuralism of the archetype. He presents 6 archetype "transcendence ciphers" (according to K. Jaspers) as the sources of creativity: 1) chaos, darkness, 2) rhythmical pulse, 3) additive – from echo to fugue, 4) circle cycle, magic of return, 5) triad, 6) dramaturgical fourfoldness.

Directly related to music creation is the theory of the archetypes of François Bernard Mâche.⁴ It covers mythology, musicology, linguistics, biology, the

³ Vladimir Karbusicky. Anthropological and Natural Universalia in Music. In: *Baltos lankos*, 1997, comp. by R. Goštautienė, p. 7–29.

⁴ François Bernard Mâche. *Music, Myth and Nature or The Dolphins of Arion*. Contemporary Music Studies. Harwood academic publishers, 1983.

so-called “poetics of naturalism”. Mâche archetype theory is related to the myth of antiquity, attempts of revealing the interdisciplinary depth of the archetype, not satisfying only with graphical rationalisation of the processes of movement.

1.2.2. Archetype as the model of musical thinking (Pušcaš, Tissot)

The topics of the archetypes in musicology are concentrated to semantic symbiosis of movement models and Jung’s archetype theory. Serbian musicologist Rastko Jakovljević converts Jung’s archetypes into associative (visual or narrative) movement models (Jakovljević, 2008).⁵ Pavel Pušcaš’ (Pušcaš, 2008, *ibid.*) definition of the archetype is oriented towards the association of “transcendence ciphers” and is based on the positions of statics and fluctuation in musical movement. He derives the conceptions of the an archetype and eschatype from the archetype, which he relates with the conception of style – stilemas. It should be noticed that the conception of the archetype here more often coincides with the actualisation of the genetic spring.

In the works of François Baile, Gaël Tissot named “visual archetypes” (Tissot, 2008, *ibid.*), which are still defined as the archetypes of statistics, dynamics and positions, the signals of action. Here, the visual aspect is strong, interpreted through the painting of René Magritte. It is characteristic that archetypes set musicology to interdisciplinarity, maximises the sphere of its operation. This encourages looking back at the interpretations of the phenomenon of the depth psychology in Jung’s theory of the archetypes.

1.2.3. Archetype in Lithuanian musicology

The expression of the archetype of the Self as the principle of the affectedness and restitution of identity was actualised in the second half of the 20th century in the music of the occupied Baltic countries, especially in organ music related to eternity, sacrality, religion, the then forbidden idealistic values. In musical medium, in the second half of the 20th century, phenomenological resistance of composition was taking place – the ‘struggle’ for the return of the Self, archaic becoming, ‘shining in the dark’ of the archetypes as modernistic (musical renewal) values. One believes in natural and pantheistic power of ancient nation’s resurrection of being of which the creative output of B. Kutavičius and S. Geda is full. The value of archaism and archetypality is emphasized by the musicologists writing about B. Kutavičius and M. K. Čiurlionis: V. Landsbergis (2008), J. Jasinskaitė-Jankauskienė (2008), R. Gaidamavičiūtė (2005), R. Janeliauskas (2008), A. Kučinskas (2010), ethnomusicologists D. Vyčinienė

⁵ *Principles of Music Composing: Musical Archetypes, VIII.* Comp. by R. Janeliauskas. Lithuanian Academy of Music and Theatre, 2008.

(2008), R. Astrauskas (2008). The relation of the archetype with *musica sacra* conception is explained (D. Kalavinskaitė, 2009, J. Vilimas, 2011).

1.3. Archetype in the process of creation: the Self and its musical parameters

The musicological discourse of the archetype meanings reveals the necessity to return to C. G. Jung's conception of the depth psychology. Here the position of geometrical movement models (circle, square, triangle, line, dotted line) is confirmed and moved to the level of musical dramaturgy. Thus the way of the processes of the Self connects the models of movement into one whole, named by the neo-jungians in relating it with the aim of the sacrality: the *holy way* (Žarskus, 1991).⁶ This corresponds to the neo-jungian reception of the Lithuanian philosophical idea and creation, revealing itself in the organ works. *The holy way* of the Self emphasises itself with dramaturgical phases, covering the whole of the expression of the archetypes. A distant prototype of such form could be a passacaglia, originating from the burial procession, in which the rhythm of steps is pulsing, there dams the drama of the meanings. Or the Mass cycle, where an important role is being played by meditation.

Related to the aim of the sacrality, the structure and dynamics of the Self have the possibilities of both musical dimensionality and specific organ dimensionality (occupation of the acoustic space with the din of limitless sound). The conception of the Self is employed in the music of those composers related to religion, philosophy, the problem of existence. The example could be O. Mesiaen's "The Vision of the Eternal Church" ("Apparition de l'église éternelle", 1932). The Self is especially close to the creators of the Baltic states – A. Pärt ("Annum per annum", 1980), P. Vasks ("Musica serva", 1988), L. Apkalnis ("Quaternio latviensis", 1968), I. Zemzaris ("Field. Mandala", 1984), A. Kalējs ("Via dolorosa", 1992). The idea of the Self shows itself in the new Lithuanian organ music (the end of the 20th century – the beginning of the 21st century), the object of this research. The choice of the archetype of the Self is determined by its entire structure, analogous to the principles of the visualised universal laws and musical dramaturgy.

1.4. The dramaturgy of the *holy way* of the five stages of the archetype of the Self in organ creation (the works of the Lithuanian composers)

The way of the individualisation of the Self or *the axis of Ego-Self* is the analogy of musical dramaturgy going from the dark to the light stages or phases. Every phase has got its own archetypical symbolism, spatial dimension, inspiring a musical link of events.

⁶ Aleksandras Žarskus. *Looking for Self*. Kaunas, 1991, p. 155.

The first phase – darkness is related to unspecific stain of the sound without any clear lines, most often cofferdam of low sounds, distinguishing with antinomic power of attraction.

The second phase – impulse, signal, gesture which pushes one archetype from the memory towards the developing and fulfilment of its field. It can be an interval jump, rhythmical dotted line, fanfare or syncopated cofferdam, stroke. In any case, it is the distinguishing from the dark in the shape of “the call from the depths”.

The third phase – the structure of movements, most common in the model of ostinato variation cycle or the flow having the repetitive figurations of toccata features.

The fourth phase – here newly entered specific ‘break phase’, essential to musical verification of the Self, aiming for ‘another space’. In musical works, it is often an ultimate gesture – general pause, termination of movement, dynamic ‘apocalypse’ or other ‘limit of infinity’. This can be a total cluster, involvement of all organ voices (*tutti*), with the purpose of “killing the listener with sounds” (Kutavičius, Gaidamavičiūtė, 1995).⁷

And the most abstract, again undefined **fifth phase** – Lightning, the aim to move to another space, transcendent, vibrating, merging with the horizontal of eternity. These are usually the cofferdams of the sound height, endless melodious line or pulsing of glows is close to the schedules of the horizontal.

The expression of the archetype of the Self in the new Lithuanian organ music is analysed on the developmental principle of its five phases, dividing the works into three main stages determining their structure: beginning, fullness and ending. Because of the relevance of the dramatic structure of the Self, the stage of maturity was chosen first; then it is supplemented by the works of the dramaturgy of the beginning impulses and of the last stage, the end of the Self.

⁷ Rūta Gaidamavičiūtė. Symbolism and Historical Imagination in the Music of Bronius Kutavičius. In: *New Lithuanian Music Ways*. Lithuanian Academy of Music and Theatre, 1995, p. 73.

2. THE CONCEPTION OF THE WHOLE OF THE ARCHETYPE OF THE SELF – WORKS OF COMPLETENESS

In the analysis of the works of the maturity stage, one aims at showing the structural whole of the archetype.

2.1. The display of the springs of the archetype of the Self through architectonics: Giedrius Kuprevičius' Sonata No. 3 "Borobudur" (1977)

The Sonata's ideological inspiration – the Buddhist pyramid Borobudur of the 8th century in the island of Java, Indonesia, was the first oriental image of the archetype of the Self related to architecture. Its architectural conception is a Buddhist way of the Self, intended for the spiritual pilgrimage – destination of soul purification of the pilgrims. The composer G. Kuprevičius illustrates this architecture as a musical form connected with the cycles of variation flow and Buddhist analogy of infinity. Here all the phases of the Self till the Lightning meet: Pondament, Five Square terraces, Three Oval terraces and the Top. Compositional key for this solution is the gradation of the din of the organ, the processes of clearance of the texture and intensification "in the rise of the terraces". In the "Borobudur" Sonata by Kuprevičius, the essential role is for the first time played by the whole of the archetype: the relation of music and visual art, the idea of inspiration through architecture and Light.

2.2. The structure of the archetype of the Self and the symbiosis of its parameters in the sonata by Bronius Kutavičius "Ad patres" (1984) after the cycle of the paintings of M. K. Čiurlionis "The Funeral Symphony" (1903)

Even stronger, the visuality manifests itself in the archetype of the Self as the complete approaching of the procession in B. Kutavičius' "Ad patres". In his Sonata "Ad patres", the expression of the archetype of the Self is directly related to the cycle of the paintings by Čiurlionis "The Funeral Symphony" (1903) and the visions of the burial procession painted in it. These images cover all phases of the archetype (darkness, pulse of steps, structural dynamics of the repetitive, break of the wave and mergence with the eternity, like instead of Lightning there develops the statics of the moan of painful conciliation). Dramaturgical phases of the Self echoes 7 paintings of the Čiurlionis' cycle – procession visions. Processuality here is diverted towards the inter-attraction of the antinomies of the depth and height, continuum and dimensions of dispersion. They open in the cycle of passacaglia ostinato variation waving, analogous to the mandala of the burial procession and *the holy way* of the Self.

2.3. *The way of suffering of the archetype of the Self in Gracijus Sakalauskas’ “Domine, clamavi ad Te...” (“I Call for You, o Lord, I Call for You...” Chorale, four meditations and Post scriptum, 1984) in the dramaturgy of conversion*

The organ piece of Gracijus Sakalauskas “Domine, clamavi ad te...”, Chorale, four meditations and *post scriptum* is related to the expression of the archetype of the Self, remembering the statement of Jung that the equivalent of the Self in Christianity is Christ. The images of the Cross way and Crucifixion constitute the object of the meditations of this work – reflections, evoking a figurative flow of ornament, emphasizing the fatality of the topic of the chorale. “Domine...” phases of the Self are realised through Jung’s prism of psychoanalysis: development of ecstatic meditation vision, coming from the dreams, according to the author (a letter to the author of the research, 2013), leads the transcendental way of axis of Ego-Self. Here also rises the phenomenon of another archetype of the **Shadow** named by Jung, having the dimension of the depth in musical dramaturgy. This analogy of darkness (clusters, multi-sound verticals) is a really strong antinomical attraction opposition to the light – to the rise of the chorale’s psalm in the upper layer of the facture, for a variously modelled “call from the depths”. The semantics of the cross and crucifixion in the verticals of Sakalauskas plays an important role in the conversion of the Self – push towards the light (high-rise psalm register).

2.4. *Enlightening of the archetype of the Self through the paradigm of Western culture: the role of the chorale by J. S. Bach in the programmatic conception of Vidmantas Bartulis’ “Vision” (“The Vision on July 17, 1750”, Chorale and Toccata after J. S. Bach “Ich ruf zu Dir, Herr Jesu Christ”, 1985)*

The perspective of the insights of the archetype of the Self lying in the creation of Vidmantas Bartulis manifests in processual dramaturgy, the urge of assistematic impulsiveness for the dimension of the depth, orient’s influence on the categories of space and time. A distinctive function here is performed by the style, loved by the author, called “music in music”, allowing concentrating the meanings to one nucleus, giving the aura of sacrality to it. That Self (or nucleus) – the vision of chorale hovering between the death (darkness) and light (the base – the description of the last days of the life of J. S. Bach from the book by A. Schweitzer).⁸ The result of various interdisciplinary correlations is the selection of Bach’s chorale “Ich ruf zu Dir, Herr Jesu Christ”, BWV 539 – the author hears him in a visionary film by A. Tarkovsky “Solaris” (1972). All these processes prove the gestures collected by the archetype of the Self, straining

⁸ Albert Schweitzer. *Johann Sebastian Bach*. Leipzig, 1997, p. 203.

to the phenomenon of Enlightening and survival in eternity – new sacrality, coming through “music in music” as through “the self in self”, the nucleus of light in the din of organs in the shape of Bach’s quotation.

The works of the completeness of the archetype of the Self raises the phenomenon of becoming holy of its five phases as the musical evidence of universality and identity.

3. DRAMATURGY OF THE BEGINNING IMPULSES OF THE ARCHETYPE OF THE SELF

3.1. The rush of the Self from the grip of the darkness and *call from the depths* in Julius Gaidelis’ “Evening Meditation” (1966)

The meaning of the archetype of the Self as the need of return was earliest felt in the creation of emigrants. There emerged the works of poetry and related music telling about the features of the style of *catastrophic modernism* and *the call from the depths* of the Self (traditional Lithuanian archetypes), rush towards the joints (B. Brazdžionis, H. Nagys, J. Aistis, A. Mackus, J. Kačinskas, J. Gaidelis, etc.). A significant example of such work in organ music – J. Gaidelis’ “Evening Meditation” (1966), created for the dedication of the Šiluva chapel of Washington Enslaved Nations cathedral in the celebration of the Lithuanian religious congress.

J. Gaidelis’ “Evening Meditation” is a painful example of a sally – visual-type organ texture wave rising from the dark to the light, dramatically repetitive break of the interval steps (three-tone dominion) of the chain fanfare culmination. In the end merging with the height (allusion of the din of the bells) and Lightning, this becoming embodies the brightening of the Self, the need for lightning in the structure of five waves – phases. Thus, “Evening Meditation” becomes the first work of the return of the Self, telling about the lament – chorale – fanfare gestures in the organ texture and their meaning, characteristic to the violated archetypes restored by the emigrants.⁹

3.2. The expression of the archetype of the Self through poetical inspiration: Algirdas Martinaitis’ “Remembrance of Bright Blossoms of the Night”, after reading R. Tagore (1974)

The organ work by A. Martinaitis called “Remembrance of Bright Blossoms of the Night”, after reading R. Tagore became the earliest manifestation of the archetype of the Self in Lithuania. It was inspired by the depths of the Indian culture, from which there rises the conception of the Self, opening in poetry.

⁹ *Archetyp. Dzieło muzyczne (2)*. Akademia Muzyczna im F. Nowowiejskiego w Bydgoszczy, Bydgoszcz, 2006, p. 249–252.

The correlation of Hinduism and Lithuanian spiritual hunger is confirmed by several signs: the idea of the symbiosis of minority and majesty, nature's sacrality and intertwining of the divine sphere with the drama of existence, antinomy of the light and the dark, the processes of the cell and nucleus. In the work of Martinaitis, becomes the musical organ expression, appealing to the infinity of space and time. There emerge four conditional steps or the phases of the way of the Self, in which there structure the dynamics of movement and gestures. The merging dimensions of light and darkness are the gestures of transformation, determining the interdisciplinary perspective and organ stylistics of the mines of din.

3.3. Self among the antinomies of light and darkness: Onutė Narbutaitė “The Road to the Silence” (1981)

The work by O. Narbutaitė “The Road to the Silence” (1981) shows the expression of the Self already in the open aspect of the struggle of the antinomies. Resting on the principle of the conflict dramaturgy, here one raises the height of the idea and the necessity of its ultimate reaching. It is the question of sacrality, the role of the church psalm in the contemporary Lithuania. “The Road to the Silence” metaphorises the answer to this question: the possibility of the survival of the plainsong metaphors of gregorianic *in another space*. The author especially emphasises the role of infinity: the image of endless melody, hovering under the arches of the cathedrals, merging with the eternity. It is the equivalent of the Self, as it is stated by the author herself. The idealistic sphere of the psalm is confronted by a brutal force (rhythmical strokes in basses, total cluster in culmination). In contrasting these two dimensions, one reaches the break of the mythical depth to the transcendence, what is aimed at by the author, using the multi-edge of the composition of the organ instrument. All five phases of the way of the Self are represented in the work: darkness, impulse, structural movement, break, light. There forms a compelling dynamism of the return of the Self, which is most brightly represented in the stage of the beginning impulse dramaturgy by O. Narbutaitė’s “The Road to the Silence”.

3.4. Activation of the parameters of dramaturgy of the Self in the dynamism of the facture linkups: Vidmantas Bartulis’ “Herald” (1982)

V. Bartulis’ “Herald” echoes the dramaturgy of structural movements of the Self: here the composer aims at converging the action of spatial centres of figuratively ornamented antinomous movements to the unity. The repetitive of the purified minimalism figuration cycle, used for the first time, symbolises the infinity of the repetitions – the dialogue of differences and repetitions on the principle of echo. The composer here aims at the phenomenon of ostinato variations, close to the structure of mandala, peculiar solution of passacaglia

and saturation to one whole of the interacting movements. This is a paradigmatic level of the archetype of the Self: assessment of continuity and infinity, depth and height spheres on the principle of comparison. All phases of the Self here are merged into one co-existential principle of organ texture layers acting together, establishing with the continuity of the horizontal. This does not contradict neither the laws of the development of the Self nor organ laws, it purifies their parameters.

3.5. The impulses of the Self in the searching for the depths of the national identity: Teisutis Makačinas' Sonata No. 4 "Prayer for Lithuania" (1980)

Already in the first Organ Sonata (1965), T. Makačinas groped the stylistic source of the Lithuanian archetypical Self: folklore laments and the perspective of their intonations developing the dramaturgy of the organ work in the cycles of the repetitive movement. Constantly returning to the music for organ, Makačinas named his Sonata Nr. 4 in a surprisingly open to those times conception, full of religious aspiration, "Prayer for Lithuania". The purpose of the work, motivation and its primary aim (composition contest in Toulouse, France) determined that it remained unknown for many years, only of archival significance. Nevertheless, its intention, looking from nowadays perspective, is obvious: this was the merging of the Lithuanian Self – folkloristic and sacral dimensions and the declaration of religious psalms, related to the patriotic motif, i.e. like praying for the "rifled Self" in emigrant creation, its retrieval and ignoring of the ideological system. These gestures make the "Prayer for Lithuania" an exceptional work of the returning Self beginning impulse dramaturgy. Its steps evidence the presence of all characteristic stages of the way of the Self: darkness, impulse, movements, break, lightning, embodied using the stylistics of the Lithuanian folklore – laments and labour songs.

All the works of the dramaturgy of the beginning impulses of the Self end with the parameter of lightning, its gesture as the expression of the aim of transcendence, what corresponds to the conception of the Self.

4. THE BOLT OF THE ARCHETYPE OF THE SELF: THE WORKS OF TRANSCENDENCE AND REGRESSION

The present chapter analyses the expression of the last stage of the way of the Self in the music for organ.

4.1. The anthem of triumph of the return of the Self: Jonas Tamulionis' "Prayer" (2000)

J. Tamulionis chooses a universal phenomenon of din, aiming to reveal the Self as the paradigmatic whole and space modelling through the cofferdams

(stopped sounds, making “the bundles of relations”). “Prayer” (2000), written to the festival of Usedom, echoes this tendency of *din*, depicted by the author as a pilgrim procession of humanity, going to ask for praying from the nature. The relation with nature makes Tamulionis’ “Prayer” an exceptional work of such genre. The final stage of the Self is here represented by the phenomenon of *din* as possible transcendence analogy. The Lithuanian depth of the Self is here emphasized by the 19th-century Lithuanian psalm integrated into the texture displacement – A. Strazdelis’ “Falling on the Knees”. The fragments of the psalm in all layers of the organ texture merge in quaternion (interval quart fulfilling) displacements with the intention of infinity and majesty, reflecting the triumph, return of the Self, in the shape of the anthem, purifies the meaning of light and heaven.

4.2. Transfiguration of the Self in the procession of the ulterior: Gracijus Sakalauskas’ “Campi Lugentes” (2009)

The work uses the form of the medieval church chant – conduct. It is the graduate canon (growing gaps from the beginning of the entrance of the voices) of the four texture lines of the organ, developing the musical pulsation of “the shining in dark”, particular cosmic image of infinity. The parameter of the final phase of the Self is made of pulsing *another space*, relativism of centre attraction and structure, demonstrated as the “bundles of knots” of the relations of rhythmic – aleatoric of the correlation of different metrics. An unusual un fading completeness of “Campi Lugentes” was inspired by the poetry of Vergil (the image of “Campi Lugentes” is taken from “Eneida”) and the painting of the French 19th-century artist Gustav Doré, who painted the Bible scenes in romantic images. The painting is called “Apocrites Appeal to Dante”, and it depicts Dante who is guided through the underground kingdom by Vergil, and they watch the procession of sinner souls. It is precisely the image of a procession that was a critical impulse for the model of the musical work’s structure, and gave it the version of *inconclusive lighting* of 4 stage infinity. The composer emphasises the vision nature of his meditations (in the shape of the dream) and the analogy of the writing (canon inversions) to mandala, structure of the Self, as it was formulated by Jung.

4.3. Split of the archetype of the Self: Artificial Self and the dominion of Persona in Faustas Latėnas’ “Shining” (1995)

The organ piece by F. Latėnas, the composer mostly writing for the theatre, is an ironical opposition to the conception of sacrality and the Self looking for Lighting. The author as if overthrows the values on the contrary direction: instead of Lighting, he shows the return to the Shadow. In “Shining”, the author ironically interprets the levels of the Self: 1) minimalistic repetitiveness

(movement model), 2) antinomy of the depth – height (height without depth), 3) pure open nucleus (“kick” of the banal waltz – syncope), 4) the infinito (“sliding” of the chromatic displacement in two different directions) of the end leading towards transcendence. This interpretation is enough for the conception of the Self to dominate the waltz of the Person and the return of the Shadow. The parody of texture conversion pushes the processual dramaturgy, “overthrows” the landscape of semantics. The grotesque of “Shining” is the feature of the final phase of the Self: division and return to the Shadow’s dominion, to postmodernist circus theatre.

4.4. The game of the parameters of the archetype of the Self: *quasi* impressionism in Vidmantas Bartulis’ “Moonlight” (1995)

The work of the processual dramaturgy and minimalism style – V. Bartulis’ “Moonlight” also echoes the conception of the archetype of the Self – way towards Lighting. But his semantics leads towards illusion dimension of Artificial Lighting to intonation crumbling of the cell nucleus in fragments and return to the undefined level of neutrality. This push is determined by the stagnation of the fragments without greater signs of impulse, gesture intensity and dramatic conversion. Although a typical culmination discourse is reached, the pastiche reduces the level of transcendence to the interpretation of the meanings of impressionism. Nevertheless, “Moonlight” inevitably appeals to visuality and the genre of vision.

The works of the final stage of the archetype of the Self are divided into those of transcendence (J. Tamulionis’ “Prayer”, G. Sakalauskas’ “Campi Lugentes”) and those of regression (F. Latėnas’ “Shining”, V. Bartulis’ “Moonlight”). In both aspects the main tendency and dilemma becomes the approach of Lighting and spatial pulsing structure. These are the alternatives of creativity of the final phase of the Self, allowing the transformation of the structure, it gaining the features of the analogies of the universe.

5. TRANSFORMATION OF THE ARCHETYPE OF THE SELF

Essential creative factor of the Self lies in the depth of the subconscious, in the layers of the nonfigurative din of the lower register of the work respectively. Its realisation in the processions of the way of the archetype of the Self in the phases of *the holy way* encourages the transformation of musical parameters, efficient in creating the phenomenological *other space*.

5.1. The trends of the transformations of the archetype of the Self

In the dimension of the beginning and end of the *holy way* of the Self, there lies the category of symbolist image **resurrection**. Its stimulus to create overtime

hypothetic music of immune meaning merges the space with eternity as if the phenomenon of other *sacral sphere*. The inspiration of the archetype of the Self is performed by visual material as well: pyramid architecture, paintings, mandala structure, archaic signs, other images of pilgrim holy way. The analysed organ works reveal the following trends of transformations: transfiguration of musical infinity, visual projection and the function of transcendence. These are the features of their belonging to the expression of the Self.

5.2. Transfiguration of musical infinity

In the works of the Self, music becomes the din of infinity, wooden landscape of “transcendental ciphers”. The works of the impulse of the beginning concentrate attention to the depth and the push from it: it is the call from the depths (J. Gaidelis) or structural purification till the depths of the horizontal (O. Narbutaitė) as the dimension of the infinity of the darkness (A. Martinaitis), or the balance of all depth/height levels (V. Bartulis). One more centre of the identity attraction – folklorism – is the assumption for the impulse, sally, the paradigm of sacrality.

The works of the fullness of the Self aim at structuring the infinity (G. Kuprevičius, B. Kutavičius) even at presenting intertextually as the idea lighting (V. Bartulis). Meanwhile the works of the final phase push the structuralism to solve the *equation of infinity* with the help of depth dimensions or rhythmic relativism (G. Sakalauskas). There emerges the field of the tests of endless versions, when the musical process loses its completeness principle and essence.

The development of the archetype of the Self from the axis of Ego-Self becomes the horizontal of infinity. One can meet its conceptual and reduced variants.

5.3. Visual projection

The image is a steady forming factor of the expression of the archetype of the Self in organ works. Musical dramaturgy is formed on the basis of image structure: one takes the pyramid architecture or the cycle of paintings, or the mystery of procession, reflecting the changes in spatial perspective. The image, especially necessary for the works of the fullness of the Self, where the whole dynamics and structure acts (G. Kuprevičius’ “Borobudur”, B. Kutavičius’ “Ad Patres”), here is related to the scenography of antinomies of light-darkness.

In the works of the beginning impulse of the Self, the image still does not play any important role; here poetical-musical gestures-leitmotifs of the archetype govern.

And in the works of the final stage of the Self, there happens a particular conversion of music-image: through the projection of din, facture gains the

status of *other space*, becomes “the image” – static landscape of “transcendence cipher” (J. Tamulionis’ “Prayer”, G. Sakalauskas’ “Campi Lugentes”). Visuality participates directly – with images and indirectly – antinomy of light/dark (V. Bartulis’ “Vision”).

The visual discourse of the light in darkness in F. Latėnas’ “Shining” and V. Bartulis’ “Moonlight” manifest the post-structuralist de-sacralisation of light in the new organ creation.

5.4. The function of transcendence

The transfer to the other sphere, or the so-called (by Jung) “the transcendental function”¹⁰, is an important factor of the processes of the archetype of the Self evidencing about the marginal state and convergence with infinity. It is especially brightly structured in the works of the final stage of the Self. It is the manifestation of the state of lighting in the work, usually expressed in pulsation of light, horizontal, merging with space. The signs of this function are seen in the works of all stages of the Self, but in the final phase it absorbs the dramaturgy of the whole of the work as well (G. Sakalauskas’ “Campi Lugentes”), pointed to the timeless transfer state.

One should notice the structurally expressed relativism of space: fluctuation of the parameters of metro-rhythmical system, rhythm pulsation and progression in the level of aleatoric correlations. Here one comes to the creative hypothesis – “mathematical mystery” of the processes of the Self. This is the conversion of the structure of the *holy way to the style of infinity*, determining the conception of the Self transformed by the Lithuanian organ music.

CONCLUSIONS

In the works of the new Lithuanian organ music, one can observe the projection of the dramaturgy of the archetype of the Self: five phases as five changes brought by the Self to the process of music, developing the fields of its expression. These are:

- Depth – metaphor of archaic is deepened by the categories of psychoanalysis, depth psychology, as well as by the archetypal meanings of the archetypes of darkness (Shadow, din, chaos).
- Impulse – signal for fluctuation, *call from the depths*, intonation-rhythmic gesture (interval step, syncope, fanfare) becomes the ‘instrument’ of the semantic field, the main vector of musical processes, the code of “transcendental cipher”.

¹⁰ Carl Gustav Jung. *Psychological Types*. Vilnius: Margi raštai, 2013, p. 570.

- Structure – the quaternion circulation, the cycles of repetitive movements full of figurativeness of symbolic completion.
- Break is a destructive dramaturgical category, interrupting into the system of continuity (mandala), the reflection of the conflict of dramaturgy in processual evolutionary dramaturgy. It return the Self to the dominion of the falls of the Shadow (darkness), confirms the necessity for the push and counter-push. It vanishes in the final phase.
- Enlightening – the final phase of escape, height, completion, transcendence or *other space*, reached with the raising of the organ spatial dimension. It coincides with the visual projection of light, transfiguration, realising the *holy way*. It echoes the style of minimalism – clear rhythmic pulsation. Essentially entrenches in the works of the final stage.

According to these five parameters, the musical peculiarities of the expression of the archetype of the Self unfold.

The archetype of the Self ‘reviews’ the discourse of postmodernism. It ‘discusses’ with:

- The tradition of religious music. Although here one aims at coming back to the sacred music, the authors emphasize *the importance and unity of all religions*.
- Minimalism – an analogy to the arche-writing and identity through the intonation cell for the deepening of expression. The identity project, related to time progression, becomes the opposition to itself – conversion, making minimalism the “apocalyptic maximalism”.
- Meditation becomes *travelling in time*, psychological tendency of the maturation of the impulses of the pushed-off archetypes, connected to the processual evolutionary dramaturgy.
- Reconsidering the meanings of sonorism. The model of *din* is designed – an equivalent of the universe.
- Aleatoric is evoked in order to raise the sense of *other-dimensional space*, the state of relativism of ‘hovering in space’ of cosmo-music. Or, the ‘apocalyptic’ fall of the texture. To demonstrate the superiority of the asystematic world.
- An escape from the limits of music, *in other space* looking at the depths of the world creation.

One should separately mention the extra-musical aspects of the Self, creating the stage of a mystery and involving all its participants. These are:

- Opening of the visual sphere with the image, often human processions, analogies of the *holy way*, coming from painting (M. K. Čiurlionis, G. Doré), architecture (Borobudur temple) and Biblical scenes (Crucifixion, Calvary way).

- Scenographic usage of the effect of antinomies of light/darkness, evoking by the registers of organ, texture circulation, reaching the philosophical projection of celestial sphere, panorama of universum.
- Convergence relation of music and image, invasion of contexts into the text.
- Looking for religious (timeless) parameters in the processes of the Self.
- Existential motivation of historical collapsing, coming from the deformed time, emigration, value conversion and archetype violation, i.e. the need for recovering situation and calling ultimum and psychological depth.

The main idea brought by the archetype of the Self in organ music is an emancipated horizontal – the philosophical axis of infinity, being able to play the role of the mystery of the “silent world turn”. Music, here, has a clear trend of the projection from the darkness to the light. The research of the organ music should be continued by concentrating on the organ aspect transformations from the archetype to vision. Lithuanian musicology, following the creation of the composers, here is mature enough to tell a timely word that would reveal the new interdisciplinary aspects.

Prospects of research. The research of the expression of the archetype of the Self in the Lithuanian organ music leads to yet another specific phenomenology of *Vision in music*. The continuation of the further research should perhaps be directed towards it. Non-musical signs open a new spatial spectrum in the analysis of the processes of the Self.

MOKSLO IR MENO TYRIMŲ KONFERENCIJOSE SKAITYTI PRANEŠIMAI TIRIAMOJO DARBO TEMA / CONFERENCE REPORTS ON THE SUBJECT OF THE ARTISTIC RESEARCH PROJECT

1. „Vizija: žanro hipotezė. Kai kurios socialinės ir meninės prielaidos“. Mokslinė konferencija „Meno procesas: tarp konstruktyvaus mąstymo, emocijų ir įkvėpimo“. Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2011 m. balandžio 6 d.

2. „Archetipas muzikologijos akiratyje“. X respublikinė estetikos ir meno filosofijos konferencija „Meno psichologija meną tyrinėjančių mokslų sistemoje“. Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2012 m. gegužės 19 d.

3. „Archetipinis Savasties sąlytis su tamsa Baltijos kraštų vargonų kūrybos dramaturgijoje“. Konferencija „Estetika, meno filosofija ir dabartinės meno psichologijos virsmai“. Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2013 m. birželio 15 d.

4. „The Archetypes of the Call from the Depths in Lithuanian Organ Music and „Ad patres“ by Bronius Kutavičius“. 43-ioji tarptautinė Baltijos muzikologų konferencija „Muzika, pakeitusi laiką“, skirta Broniaus Kutavičiaus 80-mečiui. Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2012 09 12–14.

5. „Exploring Lithuania's Self in the depths of Ancient Asia. Sacrality of Nature, India“. The 8th International Symposium: *National Literatures and the Process of Cultural Globalization*. Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature. September 24–26, 2014.

PUBLIKACIJOS TIRIAMOJO DARBO TEMA / PUBLICATIONS ON THE SUBJECT OF THE ARTISTIC RESEARCH PROJECT

1. „Vizija: žanro hipotezė. Kai kurios socialinės ir meninės prielaidos“ [Vision: genre hypothesis. Some social and artistic assumptions]. In: *Meno procesas: tarp konstruktyvaus mąstymo, emocijų ir įkvėpimo*. Mokslinės konferencijos, įvykusios 2011 m. balandžio 6 d., pranešimai ir moksliniai straipsniai [*Art process: Between constructive thinking, emotions and inspiration*]. Presentations and academic articles of the scientific conference, April 6, 2011]. Lithuanian Academy of Music and Theatre, 2011, p. 79–99.

2. „Archetipas muzikologijos akiratyje“ [Archetype in the horizon of musicology]. *Logos* 77, 2013, p. 117–124.

3. „Maldos archetipo transformacijos emigrantų kūryboje: katastrofinio modernizmo gestai A. Mackaus poezijoje, J. Gaidelio ir L. Apkalnio vargonų muzikoje“ [Transformations of the prayer archetype in the emigrant creation: gestures of catastrophic modernism in the poetry of A. Mackus, in the organ music of J. Gaidelis and L. Apkalnis]. *Menotyra*, 2013, T. 20, Nr. 3, p. 255–272.

4. „Baltiškoji Savastis: rezistencinės kovos bruožai nežinomuose sovietmečio vargonų kūrinuose: T. Makačino „Malda už Lietuvą“ (1980), P. Vasko „Musica serva“ (1988)“ [The Baltic Self: The features of the resistance struggle in unknown organ works from the Soviet times: T. Makačinas' "Prayer for Lithuania" (1980), P. Vask's "Musica Serva" (1988)], *Menotyra*, 2014, T. 21, Nr. 3, p. 243–257.

5. „Exploring Lithuania's Self in the depths of Ancient Asia. Sacrality of Nature, India“. In: Proceedings from the 8th International Symposium: *National Literatures and the Process of Cultural Globalization*. Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature. Tbilisi, 2014.

Jūratė Landsbergytė-Becher (g. 1955) – Lietuvos kultūros tyrimų instituto jaunesnioji mokslo darbuotoja, vargonininkė ir muzikologė, Lietuvos kompozitorių sąjungos narė. Lietuvos valstybinėje konservatorijoje (dabar – LMTA) 1980 m. baigė vargonų (L. Digrio kl.) ir muzikos istorijos (J. Čiurlionytės kl.) studijas. Daug koncertuoja Lietuvoje ir užsienyje su įvairiais atlikėjais, ansambliais, įrašė apie 20 kompaktinių plokštelių. Rengia lietuvių kompozitorių kūrinių premjeras. Išleido dvi knygas: *Bažnytinė muzika ir dvasingumas Lietuvoje*, 2006, ir *Vargonų muzika Lietuvoje XX a. Kūrybos modernizmas*, 2008. 2010–2014 m. studijavo LMTA meno doktorantūroje. Mokslinių interesų sritys: vargonų muzika, naujoji muzika, modernizmas, M. K. Čiurlionio, V. Bacevičiaus, B. Kutavičiaus, G. Sakalausko kūryba, baltiškasis minimalizmas, oriento sąsajos su lietuvių muzika.

Adresas: V. Šopeno g. 5–7, LT-01314 Vilnius, Lietuva

El. paštas: jurate128@yahoo.de

Jūratė Landsbergytė-Becher (b. 1955) – junior researcher at the Department for Music and Theatre History of the Lithuanian Culture Research Institute, organist and musicologist, member of the Lithuanian Composers' Union. She graduated from the Lithuanian State Conservatory (now Lithuanian Academy of Music and Theatre, LMTA) in 1980: organ class of Prof. L. Digrys and music history class of Prof. J. Čiurlionytė. Performs in Lithuania and abroad with various performers and ensembles, worked as church organist in Germany, performed premieres of the Lithuanian composers' works. She has recorded around 20 CDs and has published two books: *Church Music and Spirituality in Lithuania*, 2006 and *Organ Music in Lithuania of the 20th century. Modernism of Creation*, 2008. In 2010–2014, she has been an artistic doctorate student at LMTA. The areas of academic interests: organ music, new music, modernism, creation of M. K. Čiurlionis, V. Bacevičius, B. Kutavičius, G. Sakalauskas, Baltic minimalism, the relations of the Orient with the Lithuanian music.

Address: V. Šopeno St. 5–7, LT-01314 Vilnius, Lithuania

E-mail: jurate128@yahoo.de

Jūratė Landsbergytė-Becher

ARCHETIPO SAVASTIS RAIŠKA NAUJOJOJE LIETUVIŲ VARGONŲ MUZIKOJE
EXPRESSION OF THE ARCHETYPE OF THE SELF IN THE NEW LITHUANIAN ORGAN MUSIC

Meno doktorantūros projekto tiriamosios dalies santrauka / *Summary of the artistic research paper*
Vertė / *Translated by* Lina Ališauskienė

Išleido Lietuvos muzikos ir teatro akademija, Gedimino pr. 42, Vilnius

Spausdino UAB „BMK leidykla“, J. Jasinskio g. 16, Vilnius

Tiražas 70 egz. Nemokamai